

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра економіки, підприємництва та готельно-ресторанної справи

«ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ»
Завідувач кафедри
д.е.н., професор
_____ Володимир ЗАЙЧЕНКО
«___» _____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА ДРУГИМ (МАГІСТЕРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
на тему:

**«Економічна оцінка результатів господарської діяльності підприємств
регіону в умовах війни (на прикладі Кіровоградської області)»**
**«Economic assessment of the results of economic activity of enterprises in the
region in the conditions of war (on the example of Kirovohrad region)»**

Виконав здобувач вищої освіти
2м курсу, групи ЕОБ-22м-1,4
ОПП «Економіка та організація бізнесу»
спеціальності 076 «Підприємництво та торгівля»
_____ Богуненко М.М.
«___» _____ 20__ р.
Керівник роботи: к.е.н., доцент
_____ Дмитришин Б.В.
«___» _____ 20__ р.
Рецензент: к.е.н., доцент
_____ Ніколаєв І.В.

м. Кропивницький

Центральноукраїнський національний технічний університет

Факультет Економічний
Кафедра Економіки, підприємництва та готельно-ресторанної справи
Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Галузь знань Управління та адміністрування
Спеціальність 076 «Підприємництво та торгівля»
Освітньо-професійна (освітньо-наукова) програма Економіка та організація бізнесу

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Завідувач кафедри

(підпис)
д.е.н., проф. Володимир ЗАЙЧЕНКО
(наук. ступінь, вч. звання, ім'я та прізвище)

«___» _____ 202__ року

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ЗА ДРУГИМ (МАГІСТЕРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Богуненка Миколи Миколайовича

(прізвище, ім'я та по-батькові)

1. Тема роботи «Економічна оцінка результатів господарської діяльності підприємств регіону в умовах війни (на прикладі Кіровоградської області)»

2. Керівник роботи Дмитришин Богдан Васильович, к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи до захисту січня 2024

4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи Мета кваліфікаційної роботи: аналіз та узагальнення результатів господарської діяльності підприємств регіону в умовах війни.

Завдання: охарактеризувати сутність та визначити задачі, які виконуються для оцінки господарської діяльності підприємства; розглянути сучасні методичні підходи до аналізу фінансової звітності підприємства; обґрунтувати підходи до державного регулювання підприємницької діяльності; проаналізувати зовнішнє макросередовище діяльності підприємств Кіровоградської області; проаналізувати результати господарської діяльності підприємств Кіровоградської області у довоєнний період; дати економічну оцінку наслідків війни для підприємств Кіровоградської області; визначити головні проблеми розвитку регіонів країни в умовах війни; розробити практичні рекомендації щодо послаблення негативних наслідків війни на розвиток економіки регіону

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Ознайомлення з літературними джерелами		
2.	Написання вступу та першого розділу		
3.	Написання другого розділу		
4.	Написання третього розділу		
5.	Оформлення кваліфікаційної роботи		
6.	Перевірка кваліфікаційної роботи на унікальність та виявлення академічного плагіату		
7.	Підготовка ілюстративного матеріалу, отримання відгуку наукового керівника, рецензії, рецензії		
8.	Підготовка до захисту		

Дата видачі завдання
«05» вересня 2023 р.

Керівник роботи _____ Дмитришин Б.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Завдання прийняте до виконання
«05» вересня 2023 р.

Здобувач _____ Богуненко М.М.
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Богуненко М.М. «Економічна оцінка результатів господарської діяльності підприємств регіону в умовах війни (на прикладі Кіровоградської області)». Кваліфікаційна робота за другим (магістерським) рівнем вищої освіти за ОПП «Економіка та організація бізнесу» зі спеціальності 076 «Підприємництво та торгівля» / Центральноукраїнський національний технічний університет. Кропивницький, 2024. 84 с.

В першому розділі роботи розглядалися теоретико-методологічні аспекти оцінки результатів господарської діяльності підприємств. Охарактеризовано сутність та задачі оцінки господарської діяльності підприємства, розглянуто сучасні методичні підходи до аналізу фінансової звітності, обґрунтовано підходи до державного регулювання підприємницької діяльності. В другому розділі виконано аналіз зовнішнього макросередовища діяльності підприємств Кіровоградської області. Проведений аналіз результатів господарської діяльності підприємств Кіровоградської області у довоєнний період, а також економічне оцінювання наслідків війни. В третьому розділі визначено ключові економічні проблеми розвитку регіонів України, обґрунтовано пріоритетні кроки для послаблення негативних економічних наслідків на регіони в умовах війни.

Ключові слова: підприємство, економічний розвиток, регіон, аналіз, господарська діяльність

ANOTATION

Bogunenko, M. M. "Economic assessment of the results of economic activity of enterprises in the region in the conditions of war (on the example of Kirovohrad region)". Qualifying work for the second (master's) level of higher education at the OPP "Economics and business organization" in the specialty 076 "Business and trade" / Central Ukrainian National Technical University. Kropyvnytskyi, 2024. 84 p.

In the first section of the work, the theoretical and methodological aspects of evaluating the results of economic activity of enterprises were considered. The essence and tasks of evaluating the economic activity of an enterprise are characterized, modern methodical approaches to the analysis of financial statements are considered, and approaches to state regulation of entrepreneurial activity are substantiated. In the second section, an analysis of the external macro-environment of the enterprises of the Kirovohrad region was carried out. An analysis of the results of the economic activity of enterprises of the Kirovohrad region in the pre-war period, as well as an economic assessment of the consequences of the war, was carried out. In the third chapter, the key economic problems of the development of the regions of Ukraine are defined, and the priority steps to mitigate the negative economic consequences for the regions in the conditions of the war are substantiated.

Key words: enterprise, economic development, region, analysis, economic activity

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	7
1.1 Сутність та задачі оцінки господарської діяльності підприємства.....	7
1.2 Методичні підходи до аналізу фінансової звітності суб'єктів підприємництва	11
1.3 Підходи до державного регулювання підприємницької діяльності	18
2. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ	24
2.1. Аналіз зовнішнього макросередовища	24
2.2. Аналіз результатів господарської діяльності підприємств регіону в довоєнний період.....	31
2.3. Економічна оцінка наслідків війни для регіону.....	44
3. ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В РЕАЛІЯХ ВОЄННОГО ЧАСУ	53
3.1. Проблемні аспекти розвитку регіонів України в реаліях війни	53
3.2. Напрямки послаблення впливу війни на економіки регіонів	59
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТКИ	78
Додаток А	79
Додаток Б	80

ВСТУП

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Питання оцінювання ефективності господарської діяльності підприємств посідає важливе місце серед актуальних проблем економічної науки. Дана проблема є досить складною і такою, що важко формалізується. Будь-яке підприємство – це складна система, яку важко спростити, не втративши при цьому її суттєвих характеристик. Зацікавленість в збільшенні ефективності на підприємстві виникає на різних рівнях управління економікою – від власників приватних підприємств до керівників держави. Від ефективності господарської роботи окремих підприємств залежать валові показники ринків, регіонів, галузей, національних економік та глобальної економічної системи.

Актуальність і практична значущість даної теми зумовлена тим, що в сучасних умовах господарську діяльність підприємств слід розглядати як процес, що відбувається в умовах постійних змін зовнішнього середовища на макро-, мезо- та мікрорівні. Україна протягом трьох десятиріч незалежності перманентно перебувала під впливом наслідків різного роду та характеру кризових явищ. Війна з РФ посилила усі негативні явища попередніх криз в рази. Тому на сьогодні є потреба обґрунтувати напрямки та можливості перспективного розвитку регіонів, що в умовах війни дозволять стабілізувати, оздоровити та надати імпульсу розвитку економіки країни.

Регіональна економіка є сферою дослідження, в якій науковцями пропонуються різні інструменти стабілізації ситуації. По-перше, це інновації (А. Білик [4], Д. Михайленко [36], С. Ханін [66], Н. Швець [71]). По-друге, це безпекова складова (В. Баранова [2], О. Коваленко [29], П. Пастушенко [42]). І по-третє, це соціальна складова (Л. Задорожня [21], Р. Чорний [70]).

Перед застосуванням будь-яких економічних важелів має бути дана оцінка фактичним результатам господарської діяльності підприємств регіонів в умовах війни, що у умовах сьогодення само по собі є складною задачею, так як:

- в умовах війни значно обмежений доступ до державних реєстрів та узагальнених статистичних даних;

- узагальнені показники збираються, обробляються та оприлюднюються зі значною часовою затримкою, що обумовлено послабленням вимог до суб'єктів господарювання щодо термінів надання статистичної/бухгалтерської звітності;

- в регіонах, де ведуться активні бойові дії, апріорі неможливо одержати достовірну інформацію про господарську діяльність підприємств.

Мета та завдання дослідження. Метою даної кваліфікаційної роботи є аналіз, узагальнення результатів господарської діяльності підприємств регіону, а також обґрунтування можливостей подальшого розвитку в умовах війни.

Для досягнення мети в роботі поставлені такі **завдання**:

- охарактеризувати сутність та визначити задачі, які виконуються для оцінки господарської діяльності підприємства;
- розглянути сучасні методичні підходи до аналізу фінансової звітності підприємства;
- обґрунтувати підходи до державного регулювання підприємницької діяльності;
- проаналізувати зовнішнє макросередовище діяльності підприємств Кіровоградської області;
- проаналізувати результати господарської діяльності підприємств Кіровоградської області у довоєнний період;
- дати економічну оцінку наслідків війни для підприємств Кіровоградської області;
- визначити головні проблеми розвитку регіонів країни в реаліях війни;
- розробити практичні рекомендації щодо послаблення негативних наслідків війни на розвиток економіки регіону.

Об'єктом дослідження виступає система показників господарської діяльності підприємств регіону.

Предметом дослідження є сукупність прийомів, методів і складових оцінки результатів господарської діяльності підприємств регіону в умовах війни.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в наступному:

- *набула подальшого розвитку* система оцінки результатів господарської діяльності підприємств регіону в умовах війни;
- *набула подальшого розвитку* система заходів щодо послаблення негативних наслідків війни на розвиток економіки регіону.

Апробація результатів дослідження та їх публікація. Результати дослідження апробовані та доповідались на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи економічного розвитку в умовах модернізаційних процесів в Україні та світі», що проходила в Центральноукраїнському національному технічному університеті (грудень 2023 р.). Основні положення й результати опубліковано у тезах «Фінансові наслідки війни для малого агробізнесу» [52, с. 42-44] матеріалів відповідної конференції.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які включають 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний її обсяг становить 84 сторінки друкованого тексту, в тому числі 77 сторінок основного тексту (враховуючи список джерел). Список використаних джерел містить 74 найменування на 8 сторінках. Ілюстративний матеріал до кваліфікаційної роботи містить 12 таблиць і 18 рисунків.

1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Сутність та задачі оцінки господарської діяльності підприємства

Оцінка господарської діяльності підприємства є важливим елементом в системі управління виробництвом, дієвим засобом виявлення внутрішньогосподарських резервів, основою розробки науково обґрунтованих планів і управлінських рішень.

Сутність оцінки господарської діяльності підприємства проявляється у її цілі та завданнях. Основною метою проведення оцінки господарської діяльності підприємства є визначення та підвищення ефективності його роботи на основі системного вивчення кожного напрямку діяльності. В процесі реалізації поставленої мети вирішуються такі завдання [23, с.12]:

- 1) формується перелік показників для оцінювання господарської діяльності;
- 2) визначається поточний та перспективний фінансовий стан підприємства;
- 3) визначаються та групуються чинники, що впливають на діяльність та шляхи підвищення ефективності діяльності підприємства.

Важливе місце в системі оцінювання господарської діяльності підприємств належить аналізу фінансового стану. Аналіз фінансового стану – це частина загального аналізу господарської діяльності підприємства, який складається з двох взаємозв'язаних розділів: фінансового та управлінського аналізу. Обидва види аналізу взаємозв'язані, мають спільну інформаційну базу [10, с.103-104] Фінансовий аналіз поділяють на зовнішній та внутрішній (рис. 1.1).

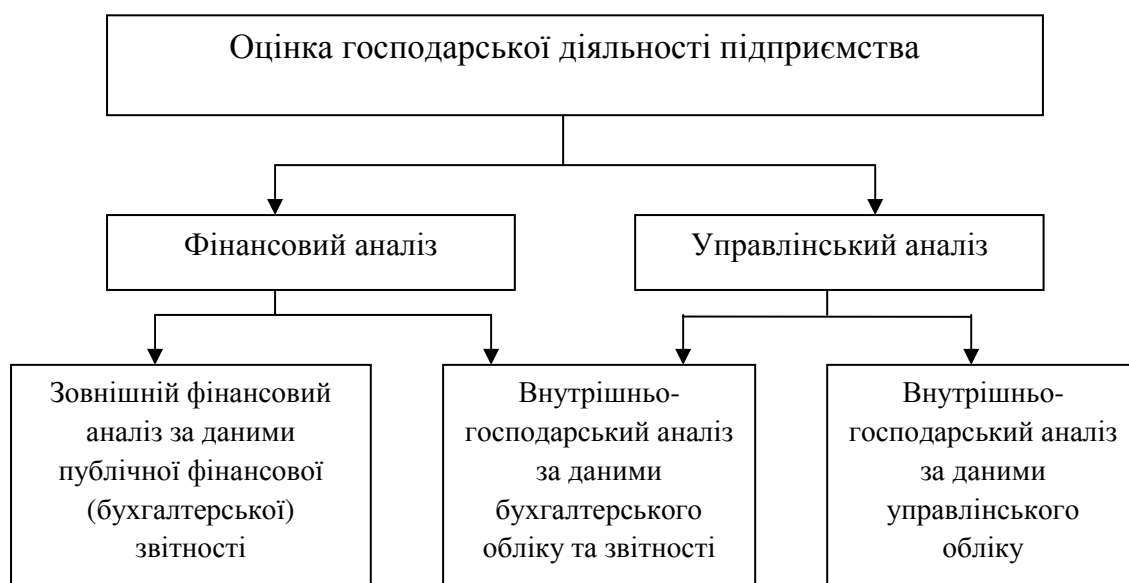

Рисунок 1.1 – Місце фінансового аналізу у загальній системі аналізу господарської діяльності підприємства

Джерело: складено автором за [64]

Внутрішньогосподарський фінансовий аналіз (вважається, що він більш глибоко досліджує причини конкретного фінансового становища порівняно з зовнішнім аналізом) використовує як фінансову звітність, так і інші дані системного бухгалтерського обліку, а також про технічну підготовку виробництва, нормативну і планову інформацію та ін.

Основний зміст управлінського аналізу може бути доповнений і іншими аспектами, що мають значення для оптимізації управління: [67, с.141], наприклад, аналіз ефективності авансування капіталу, аналіз взаємозв'язку доходів і витрат.

Для досягнення мети процесу фінансового аналізу повинні бути вирішені конкретні задачі (рис. 1.2):

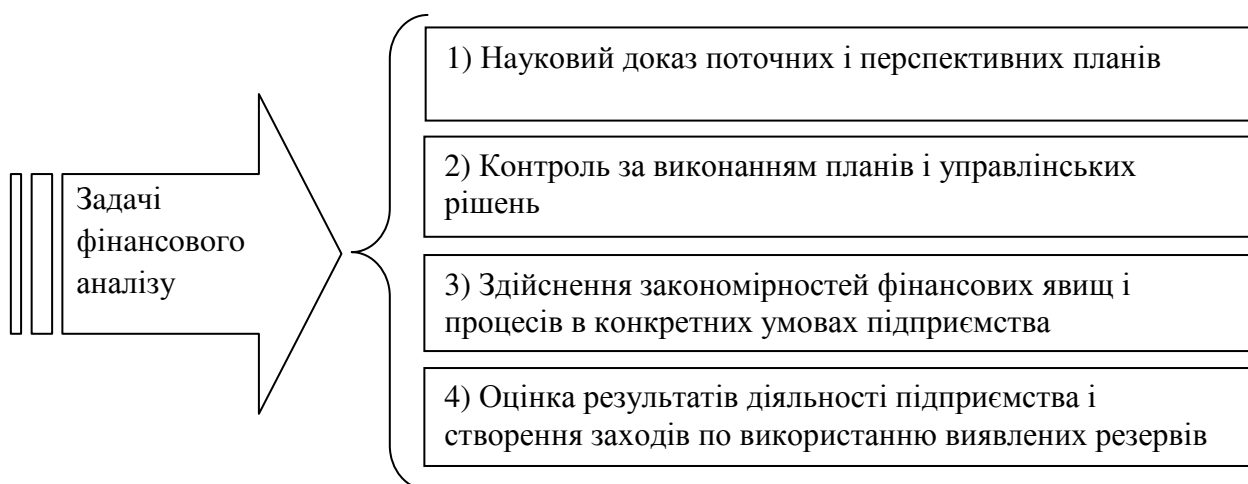

Рисунок 1.2 – Задачі фінансового аналізу

Джерело: складено автором

Загалом усі задачі фінансового аналізу зумовлені завданнями управління підприємством у трьох сферах діяльності – операційній (виробничій), інвестиційній та фінансовій, що поєднані рухом фінансових ресурсів. Звідси завдання фінансового аналізу полягає в інформаційному забезпеченні прийняття ефективних рішень за такими напрямками діяльності підприємства:

1) операційною – управління фінансовими результатами діяльності (прибуткова поточна діяльність за рахунок ефективного використання наявних ресурсів);

2) інвестиційною – управління активами (розподіл фінансових ресурсів, визначення оптимальної величини, складу і структури активів підприємства, вибір і реалізація інвестиційних проектів);

3) фінансовою – управління пасивами (забезпечення підприємства фінансовими ресурсами, визначення оптимального обсягу, складу і структури джерел фінансування зі свідомим ризиком за очікувані вигоди, що пов'язаний з використанням зовнішніх позик) [33, с.11].

На думку С.П. Ніколаєвої основними завдання фінансового аналізу є:

– загальне оцінювання фінансового стану підприємства (фінансова стійкість, платоспроможність, ліквідність, рентабельність, грошові потоки, ефективність використання капіталу, забезпечення підприємства фінансовими

ресурсами, кредитоспроможність підприємства, ліверидж, оцінювання позицій підприємства на фінансову ринку та кількісне оцінювання його конкурентоспроможності);

- виявлення змін у фінансовому стані в просторі і часі, виявлення основних факторів, що спричинили зміни у фінансовому стані;

- прогноз основних тенденцій у фінансовому стані [38, с.319].

Метод економічного аналізу – це спосіб системного, комплексного вивчення результатів господарської діяльності підприємств, їх об'єднань і окремих структурних підрозділів за допомогою спеціальних прийомів, які дозволяють дати об'єктивну оцінку змінюваності виробничих процесів. виявити внутрішні резерви і намітити раціональні шляхи їх використання [31, с.9].

У свою чергу методи фінансового аналізу – це комплекс науково-методичних інструментів та принципів дослідження фінансового стану підприємства. В економічній теорії та практиці існують різні класифікації методів економічного аналізу взагалі та фінансового аналізу зокрема. Перший рівень класифікації відокремлює неформалізовані та формалізовані методи аналізу [32, с. 17].

Економічний аналіз тісно пов'язаний зі всіма функціями управління і забезпечує їх виконання, а тому є всезагальною функцією управління. Так, реалізація функції планування неможлива без економічного аналізу. Кожне підприємство в умовах ринкових відносин повинно починати свою діяльність з науково обґрунтованого бізнес-плану. Без нього неможливо привернути акціонерів, інвесторів, нереальним є отримання кредитів. Тому виконання функції планування вимагає вивчення ринку, оцінки незадоволених потреб споживачів, виявлення їх смаків і вподобань, отримання відомостей про головних конкурентів, про якісну характеристику запропонованої ними продукції, вивчення каналів збуту продукції і т.д. На основі цих даних планують обсяг продукції, розраховують її орієнтовну ціну, очікувану величину прибутку, а відтак і всі основні показники діяльності [58, с.11].

У процесі фінансового аналізу широко застосовується традиційні методи економічної статистики (середніх та відносних величин, групування, графічний, індексний, елементарні методи обробки рядів динаміки), а також математико-статистичні методи (кореляційний аналіз, дисперсійний аналіз, факторний аналіз, метод головних компонентів та інші) – додаток А, табл. А.1.

Отже, оцінка господарської діяльності має на меті з'ясувати поточний стан підприємства, виявити його сильні та слабкі сторони, ідентифікувати можливості для покращення та розвитку. Задачі оцінки господарської діяльності підприємства включають аналіз фінансової звітності, визначення факторів, що впливають на фінансовий стан підприємства, оцінку ринкової конкурентоспроможності, аналіз ризиків, пов'язаних з діяльністю підприємства, і визначення стратегічних напрямків розвитку.

1.2. Методичні підходи до аналізу фінансової звітності суб'єктів підприємництва

Проведення аналізу фінансових результатів діяльності підприємства передбачає використання певної методики як сукупності правил, прийомів і методів вивчення та опрацювання фінансової інформації, що міститься у відповідній фінансовій звітності.

Інформаційне забезпечення фінансово-господарської діяльності має складну структуру і визначається різними чинниками, а саме: рівнем керівництва, цільовим призначенням інформації, складом користувачів тощо. На рівні підприємства основу інформаційного забезпечення фінансової діяльності становлять бухгалтерські дані.

Джерела інформації розподіляються на державному рівні на правові (закони, накази, постанови тощо) та планово-нормативні (методичні розробки, коментарі, листи). На рівні підприємств основними джерелами

інформації являються облікова інформація (поточна, звітна) та позаоблікова інформація (рис. 1.3).

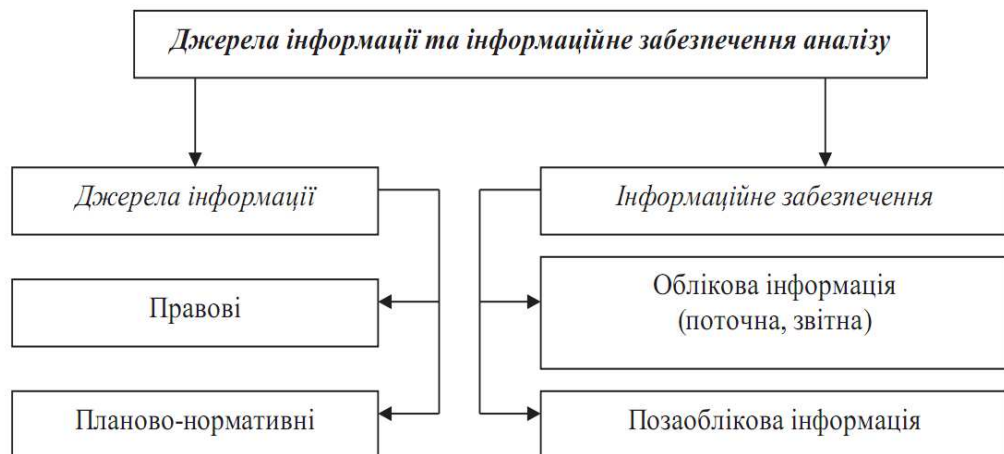

Рисунок 1.3 – Джерела інформації та інформаційне забезпечення аналізу доходів, витрат та фінансових результатів

Джерело: складено автором

Велика увага приділяється обробці економічної інформації, яка здійснюється на підприємствах за різними методами (рис. 1.4).

Рисунок 1.4 – Методи обробки економічної інформації

Джерело: складено автором

Ключовим елементом процедури економічного аналізу доходів, витрат та фінансових результатів є модель обробки вхідної інформаційної бази. Така модель являє собою визначений відповідно до специфічних умов конкретної

ситуації процедури аналізу органічний синтез математичних, статистичних та аналітичних методів дослідження [25, с.201].

Отже, можна визначити різні технічні прийоми та способи аналізу фінансових результатів діяльності, а саме:

- 1) Первинна обробка зібраної інформації (перевірка, групування, систематизація);
- 2) Вивчення стану і закономірностей розвитку досліджуваних об'єктів;
- 3) З'ясування мети кожного із суб'єктів зацікавлених користувачів аналізу;
- 4) Визначення системи показників, на підставі яких здійснюється аналіз доходів, витрат та фінансових результатів;
- 5) Підбір інформаційного забезпечення та структури обробки інформації;
- 6) Визначення впливу факторів на результати діяльності підприємства;
- 7) Підрахунку невикористаних і перспективних резервів підвищення ефективності діяльності;
- 8) Узагальнення результатів аналізу;
- 9) Обґрунтування планів економічного розвитку, управлінських рішень, різноманітних заходів.

При виборі системи показників для оцінки господарської діяльності підприємства Т. Зубко та Н. Новікова пропонують виділяти наступні підходи [23, с.13]:

- 1) на основі оцінки ефективності;
- 2) на основі аналізу фінансового стану;
- 3) на основі збалансованої системи показників;
- 4) рейтинговий підхід.

В першому підході в основі ідеї лежить поняття ефективності. Ефективність часто оцінюють шляхом зіставлення отриманого прибутку та витрат на управління. Втім слід зауважити, що оцінка господарської діяльності підприємства завжди здійснювалась за допомогою показників

прибутковості як результативності господарської діяльності (табл. 1.1). На стадії зародження та первинного розвитку підприємства важливі не абсолютні, а відносні показники прибутковості, що можуть бути відображені в позитивній динаміці. Показники прибутковості повинні бути стабільними в довготерміновому періоді, що може бути забезпечено зменшенням ризиків одержання прибутку. На всіх стадіях розвитку і особливо зрілості підприємства доцільно розглядати прибутковість усього майна підприємства, тобто сукупних активів, окремих його частин, зокрема виробничих фондів, а також джерел їх формування [69].

Таблиця 1.1 – Базові показники оцінки прибутковості діяльності підприємств

Показники	Спосіб розрахунку
Рентабельність підприємства	Прибуток від операційної діяльності / Чистий дохід від реалізації
Рентабельність активів (return on assets, ROA)	Чистий прибуток / Середня вартість активів
Норма прибутку на власний капітал (return on equity, ROE)	Прибуток / Середня сума власного капіталу
Норма чистого прибутку на власний капітал	Чистий прибуток / Середня сума власного капіталу
Ефективність праці	Обсяг реалізації товарів, робіт, послуг / Чисельність працюючих

Джерело: складено автором

Для оцінки фінансового стану підприємств різних організаційно-правових форм використовують різну кількість фінансових коефіцієнтів, що можуть мати різну структуру та відноситись до тієї чи іншої групи. На основі даних фінансової звітності здійснюється аналіз процесу формування та динаміки змін фінансових індикаторів, що дають можливість оцінювати майновий стан, ліквідність, платоспроможність і фінансову стійкість, ділову активність, ефективність діяльності та виявляти на цій основі способи поліпшення фінансового стану підприємств в конкретний період їх діяльності [63, с.230].

Дослідивши методики оцінювання фінансового стану, в праці [60] представлено такі показники для його оцінки (табл. 1.1). Судячи з наведеної таблиці видно, що перелічених авторів об'єднує те що, усі вони оцінюють фінансовий стан за допомогою певних показників. Відрізняє їх те, що автори пропонують різні показники та послідовність методики оцінювання фінансового стану. Аналізуючи значущість (частоту), робимо висновок, що найбільше впливають на фінансовий стан показники платоспроможності та рентабельності, тому що саме ці показники оцінки фінансового стану пропонують усі наведені автори.

Таблиця 1.2 – Показники оцінки фінансового стану підприємства

Показник	Автори		
	Бойчик І.М.	Савицька Г.В.	Поддєрьогін А.М.
1. Показники ліквідності	+		+
2. Показники платоспроможності	+	+	+
3. Показники рентабельності	+	+	+
4. Показники оцінки майнового стану			+
5. Показники ефективності використання активів	+		
6. Показники використання капіталу		+	
7. Показники фінансової стійкості та стабільності		+	+
8. Показники ділової активності			+

Джерело: [60, с.78]

Економічна наука виробила чисельні системи показників та індикаторів, які за певною системою використовуються для оцінки, аналізу й діагностики ефективної і результативної діяльності підприємства. Управління підприємством здійснюється на основі результатних (системно-узагальнених) показників, отриманих у процесах проведення фінансово-економічного аналізу, а також результатних індикаторів моніторингових і діагностичних систем.

В академічній і науковій літературі дедалі більше відзначається, що «у сучасних умовах в економічному аналізі відбувається зміщення акцентів з

оцінювальної функції на діагностичну і прогнозну» [18, с.26]. Проте, така акцентація носить здебільшого теоретичний характер, а тому «одним з головних завдань економічних досліджень залишається знаходження і застосування дієвого методологічного інструментарію для пізнання, вимірювання й оцінювання кількісних і якісних складових фінансово-економічних процесів та їх результатів» [43].

У популяризованих зарубіжних виданнях достатньо акцентовано відзначається надання великої, іноді навіть надмірної значимості фінансовим коефіцієнтам, обчислених на основі загальновідомих алгоритмів. Перевагу цим показниками надають передусім тому, що, як вказують відомі зарубіжні автори, їхнє обчислення передбачає «застосування зручних стандартизованих формул, які можна внести в електронну таблицю і, натиснувши відповідну клавішу вводу, отримати коефіцієнти [35, с. 255]. Незважаючи на очевидні відмінності в умовах діяльності різних підприємств чи закономірностей оцінювання їхньої діяльності використовуються різноманітні методики агрегування фінансово-економічних показників в одне число (синтетичний, інтегральний показник тощо). Різні методи агрегування дають різноманітні результати, що породжує проблему індексів (index number problem), тобто проблему порівняння результатів, отриманих внаслідок різних наборів економічних показників: «значення фінансових показників, що характеризують фінансовий стан функціонування підприємства у різних країнах світу по різноманітних галузях істотно відрізняються» [40, с. 81].

Фінансові показники на сьогодні вважаються чи не найважливішими показниками ефективної діяльності будь-якого підприємства. В умовах ринкових відносин виникає потреба об'єктивно оцінювати та аналізувати показники виробництва та фінансові результати суб'єктів господарювання та на основі цього робити висновки і розробляти шляхи подальшого розвитку підприємства. Згідно з НП(С)БО 1 (Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку) [37], фінансові показники, що містяться у бухгалтерській звітності мають на меті надання користувачам для прийняття

рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів підприємства. Основні вимоги до фінансових показників, які містяться у звітності підприємств наведено на рис. 1.5.

Рисунок 1.5 – Вимоги до фінансової інформації

Джерело: [3, с.264]

З використанням інформації, наведеної у фінансовій звітності, та її кодових позначень різними вченими розроблено низку алгоритмів розрахунку сукупності показників (коефіцієнтів), що характеризують фінансовий стан господарських товариств. Перелік таких показників систематизовано за узагальненими групами, для багатьох з них визначені нормативні (рекомендовані або критичні) значення.

На нашу думку, повним і достатнім для оцінки становища підприємства, є запропоновані науковцями такі напрямки його оцінки за групами показників (коефіцієнтів): оцінка майнового стану; аналіз ліквідності; оцінка платоспроможності та фінансової стійкості; аналіз ділової активності; оцінка ефективності діяльності.

Узагальнюючи результати проведених досліджень, можна зазначити, що організація та інформаційне забезпечення аналізу доходів, витрат та фінансових результатів підприємства відіграє важливу роль у функції управління підприємством. Комплексний економічний аналіз являє собою сукупність заходів, які направлені на збір і консолідацію, підсумування та обробку вхідної фінансової інформації. Це робиться з метою визначити економічний потенціал об'єкта аналізу, а також форми подання результатів такої ідентифікації. Аналіз фінансових результатів надає відповідну інформаційну основу для прийняття різних управлінських та фінансових рішень, котрі спрямовані на вирішення проблемних питань бізнесу, напрямків розвитку.

1.3. Підходи до державного регулювання підприємницької діяльності

Процес створення підприємства характеризується свободою вибору сфери підприємницької діяльності, яка проявляється в існуванні права без обмежень здійснювати на території України будь-яку діяльність, яка не протирічить існуючому законодавству.

В українській практиці об'єктом статистики підприємств є підприємницька діяльність суб'єктів господарювання усіх видів економічної діяльності та організаційно-правових форм. Центральною одиницею статистичного спостереження є підприємство, що створене і функціонує передусім для отримання прибутку. Некомерційні товариства, які здійснюють комерційну діяльність, належать до підприємств за умови, якщо питома вага їх доходу від реалізації комерційного продукту становить не менше п'ятдесяти відсотків усього валового доходу.

Формування ринкової системи господарювання в Україні пов'язане із зростанням підприємницької активності в усіх сферах економіки. Одним з найперспективніших напрямків створення конкурентного середовища є розвиток малого підприємництва. Досвід розвинутих країн світу засвідчує,

що мале підприємництво є найпрогресивнішою системою ведення господарства незалежно від соціально-економічного устрою суспільства [55].

Нові підходи до обґрунтування ролі інституту підприємництва сформувалися на рубежі XIX і XX ст., коли змінилося уявлення про підприємця, визнавши важливу роль творчих, новаторських засад цього виду діяльності для економічного зростання. Усвідомлення важливої ролі підприємця у забезпеченні економічного розвитку країни призвело до активізації наукових досліджень у даному напрямі вітчизняних вчених. При визначенні сутності категорії "підприємництво", акцентує увагу на прагненні отримати прибуток [12, с. 95].

Згідно даного підходу, лише прибуток є узагальненим показником ефективності діяльності та відповідності структури факторів виробництва існуючому рівню розвитку продуктивних сил. На нашу думку, акцентування уваги лише на прибутку як основній меті підприємницької діяльності не зовсім коректно, оскільки мотивацією для підприємця може бути самореалізація, бажання прогресивних змін у суспільстві, досягнення соціального ефекту в процесі гуманізації даного виду діяльності. Інші вітчизняні науковці виділяють інноваційний та нестандартний підходи до вирішення справ [11, с. 22] або ризиковий характер підприємницької діяльності [13, с. 69], що, певною мірою, розвиває вже існуючі наукові положення. Ми вважаємо, що категорія "підприємництво" найкраще характеризується сукупністю якісних ознак, таких як: ініціативність та самостійність, ризикованість, творчий та інноваційний характер, систематичність, цільове спрямування на отримання прибутку, юридична та соціальна відповідальність. Законодавчо закріплені основні ознаки підприємництва (самостійність, ініціативність, систематичність, ризиковість), види діяльності, мета діяльності.

Таким чином, обов'язковою умовою підприємництва є свобода у виборі напрямів діяльності, самостійність прийняття рішень; підприємництво

передбачає відповідальність за дії, їх наслідки і пов'язаний з цим ризик; підприємницька діяльність зорієнтована на комерційний успіх [22, с. 21].

Легітимізація підприємницької діяльності є важливою, але лише формальною ознакою, що вказує на залучення суб'єкта до офіційних правових відносин з державою. У національній економіці підприємництво відіграє особливу роль. Зокрема, у вирішенні блоку економічних проблем країни мале підприємництво є, по-перше, товаровиробником, спроможним забезпечити позитивну динаміку виробництва в країні, вирішити проблему товарного дефіциту з урахуванням особливостей вимог споживача, підвищити конкурентоспроможність продукції [28, с. 87].

По-друге, у вирішенні економічних проблем країни сектор малого підприємництва спроможний ефективно використовувати обмежені матеріальні, капітальні, фінансові, кадрові ресурси, додатково залучаючи до обігу вузьколокальні та розрізнені, застосування яких у масштабах великих господарських структур ускладнене або неможливе.

Окрім того, для забезпечення сталого економічного зростання недостатньо лише економічної свободи, необхідним є ще ефективне функціонування усіх інститутів держави, які сформують новий економічний порядок. На нашу думку необхідність державного регулювання економіки є очевидною. Економічні відносини ринкового типу, для яких характерним є механізм саморегулювання, потребують регулюючого впливу держави. Це пояснюється так званими вадами (недоліками) ринку, основними з яких є [30, с.15].

Існуючі дослідження показують, що за замовчуванням бізнес вважає регулювання тягарем. Однак також відомо, що сприйняття регулювання власником / керівником підприємства не обов'язково відображають фактичні результати цього процесу. Насправді наслідки державного регулювання підприємницької діяльності є різноманітними і складними, відповідна структура представлена в табл. 1.3.

Таблиця 1.3 – Типологія ефектів держаного регулювання бізнесу

Первинний	Опис	Додатковий	Опис
Актуальні ефекти	Ці наслідки полягають у тих випадках, коли існуючі практики або процедури бізнесу не фільтрують наслідки, тип впливу можна визначити відповідно до відповідності регулювання	Прямий ефект	Регулятивні вимоги впроваджуються безпосередньо
		Непрямі ефекти	Регулювання вимагає вжиття певних заходів, що вже існують
		Ефекти спорідненості	Правила дотримуються, навіть якщо жодних дій не вимагається
Відфільтровані ефекти	Наслідки регулювання відфільтровуються існуючими практиками та процедурами, на які впливає низка інших факторів		
Додаткові ефекти	Початкові дії, вжиті для забезпечення відповідності нормам, мають вторинні наслідки		
Контекстні ефекти	Ефекти, які можуть вплинути на поведінку та наміри власників / керівників, проте не на їх бізнес	Екологічний вплив	Регулювання формує робоче середовище, наприклад, дозволяючи підприємствам торгувати (верховенство права, обмеження корупції, забезпечення права власності)
		Ефекти конкуренції	Регулювання впливає на інші, конкуруючі підприємства, що, у свою чергу, перешкоджає розвитку малого та середнього бізнесу
		Ефекти дискурсу	Регулювання обговорюють/сприймають у випадках коли це мало або зовсім не стосується фактичних правил

Джерело: складено за даними [73; 74]

Вищеописана типологія має на меті не класифікувати наслідки державного регулювання бізнес-структур, а скільки надати інструмент для розгляду потенційної складності впливу регулювання на рівні фірми, та на зростання малого-середнього бізнесу зокрема.

Напрями удосконалення системи державного регулювання діяльності суб'єктів малого підприємництва можна згрупувати за 5 основними сферами [15]:

- 1) фінансово-кредитна сфера;
- 2) нормативно-правова сфера;
- 3) інституційно-інфраструктурна сфера;
- 4) організаційно-дозвільна сфера;
- 5) інформаційно-аналітична сфера.

Удосконалення механізмів фінансової підтримки суб'єктів підприємницької діяльності, значною мірою, залежить від поточної соціально-економічної ситуації в країні та відповідного інфраструктурного забезпечення.

Спрощення і зменшення вартості проходження адміністративних процедур, пов'язаних з легальною підприємницькою, діяльністю, має призвести до збільшення кількості легальних суб'єктів малого підприємництва внаслідок поживлення процесів ділової активності населення, детінізації цього сектору, зниження рівня банкрутств серед діючих суб'єктів господарювання. Удосконалення механізмів державного регулювання діяльності суб'єктів малого підприємництва і зниження рівня їх тінізації сприятиме підвищенню ефективності державної політики у сфері малого бізнесу. Наслідком зниження рівня тінізації суспільно-економічних відносин у цій сфері має стати підвищення прозорості регуляторних процесів, збільшення можливостей для детального мікроекономічного аналізу стану розвитку малого підприємництва та економіки взагалі, для прогнозування та управління економічними процесами [6, с. 14].

Лише комплексний та системний підхід до подальшого удосконалення вітчизняної дозвільної системи, зокрема у секторі малих і середніх підприємств, спроможний принципово змінити та покращити ситуацію у площині сформованості сприятливого економіко-правового поля щодо

ведення підприємницької діяльності в нашій країні та підвищити рівень її економічної безпеки [28, с. 14].

Сучасні підходи державного регулювання підприємницької діяльності включають широкий спектр інструментів та стратегій, спрямованих на підтримку та стимулювання підприємництва. Основні напрямки державного регулювання включають:

1. Створення сприятливого бізнес-середовища: Держава забезпечує створення умов для розвитку підприємництва шляхом спрощення адміністративних процедур, зменшення бюрократичних перешкод, а також надання фінансової та консультаційної підтримки для нових підприємств.

2. Фінансова підтримка: Держава надає фінансову підтримку для розвитку малих та середніх підприємств через надання кредитів, грантів, гарантій та інших фінансових інструментів.

3. Регулювання ринку праці: Держава впроваджує політику забезпечення працевлаштування та підтримки для підприємців, сприяючи створенню нових робочих місць та забезпечуючи соціальний захист працівників.

4. Розвиток інновацій та технологій: Державне регулювання спрямоване на стимулювання інновацій та розвиток нових технологій через надання фінансової підтримки, створення інноваційних центрів та програми підтримки стартапів.

5. Податкова політика: Держава використовує податкові інструменти для стимулювання підприємництва, зменшення податкових тягарів для підприємств, а також надання податкових пільг для інвестицій у розвиток бізнесу.

Ці підходи дозволяють державам створювати сприятливе середовище для розвитку підприємництва, що сприяє економічному зростанню, створенню нових робочих місць та покращенню якості життя громадян.

2. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Аналіз зовнішнього макросередовища

Будь-яка війна завжди викликає дисбаланси у фінансових системах держав, що збільшують систематичний ризик та обмежують доступ до капіталу на внутрішньому ринку. У 2022 році в Україні такі дисбаланси виникли через фізичне руйнування виробничих активів, зупинку виробництва і зменшення попиту як в межах країни, так і за її межами. Це призвело до зниження ВВП на 29,1%, падіння номінальних доходів бюджету, і разом з тим до зростання військових витрат і державного боргу. Однак завдяки оперативній реакції НБУ на початку вторгнення і фінансовій підтримці країн-партнерів фінансова система України змогла уникнути колапсу. Структурні зміни в економічній системі були характеризовані такими параметрами (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Макрофінансові дисбаланси в Україні
протягом 2018–2022 рр.

Показник	2018	2019	2020	2021	2022
ВВП у фактичних цінах, млрд.	3560302	3977198	4222026	5450849	5191028
ВВП у цінах попереднього року, млрд. грн.	3085223	3674214	3827941	4367501	3865780
Рівень державного та гарантованого державою боргу, % ВВП	60,8	50,1	60,3	48,0	77,5
Монетизація ВВП, %	34,9	35,2	44,8	37,0	47,2
Кредити сектора нефінансових корпорацій (НФК), млрд. грн.	859,4	743,6	735,2	756,3	760,4
Ліквідні кошти банків, млрд. грн.	133,3	268,0	252,8	314,9	592,1

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [16] та Інституту економіки та прогнозування НАН України [65]

Так, підвищення рівня монетизації ВВП з 37,0% у 2021 році до 47,2% у 2022 році у поєднанні зі зростанням державного та гарантованого Державного боргу (з 48,0 до 77,5 % ВВП) свідчить про уповільнення швидкості обігу грошей, зумовлене падінням номінального і реального ВВП (на 4,8 в.п. у фактичних цінах, 11,5 в.п. у цінах попереднього року та 29,1 в.п. у постійних цінах 2016 року).

Призупинення банківського кредитування бізнесу, зумовлене високими індивідуальними ризиками, значною невизначеністю щодо перебігу війни та іншими факторами призвели до нагромадження надмірної ліквідності у банківському секторі – обсяги ліквідних коштів банків (включаючи депозитні сертифікати НБУ) лише за 2022 рік зросли 88% або близько 270 млрд. грн., що свідчить про збільшення ресурсного потенціалу для кредитування економіки.

Разом з тим обсяг кредитів, наданих нефінансовими корпораціями збільшився на 4,1 млрд. грн. (до 760 млрд. грн.). На тлі підвищення кредитних ризиків і відсоткових ставок банківською системою України в 2022 році, що призвело до скорочення обсягів кредитування підприємств на ринкових умовах, бізнес став більш активно використовувати інші джерела фінансування власного капіталу. Ураховуючи, що банківські кредити становили лише 7,9% загального боргу підприємств (до початку повномасштабної агресії РФ) і відігравали допоміжну роль у їх фінансуванні, скорочення обсягів банківського кредитування не мало загального негативного впливу на фінансовий стан підприємств.

Таким чином, значна невизначеність щодо перспектив компенсації збитків від знищення/пошкодження виробничих активів та повернення контролю за бізнесами після звільнення окупованих територій на тлі поглиблення макрофінансових дисбалансів у 2022 році стали причинами підвищення систематичного ризику. Премія за ризик країни (CRP) для України у 2022 році зросла втричі – з 6% до 17%. Це означає, що очікувана плата за капітал в Україні на початок 2023 року була на 17 відсоткових

пункта вищою порівняно із США. У відповідь на зростання систематичного ризику середньорічні відсоткові ставки за новими кредитами підприємствам підвищилися майже удвічі – з 9,6 до 16,4% річних (рис. 2.1).

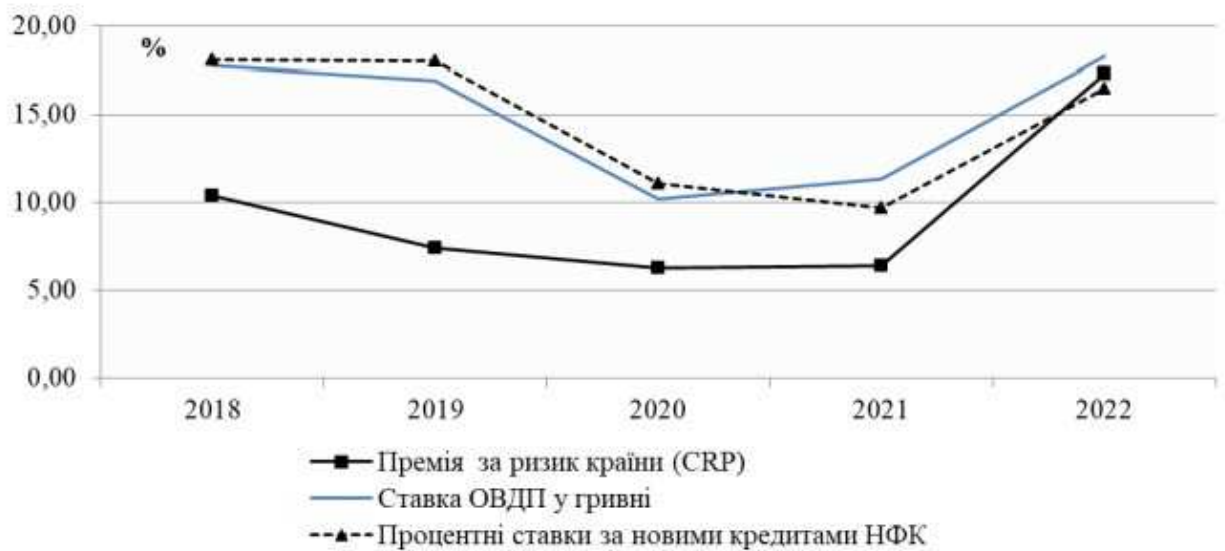

Рисунок 2.1 – Премія за ризик країни і відсоткові ставки в Україні, 2018–2022 рр.

Джерело: дані Інституту економіки та прогнозування НАН України [65]

З урахуванням високих макрофінансових ризиків та на основі попередніх криз останнього десятиліття, українські компанії створили та впровадили захисні фінансові моделі, які не залежать від залучення капіталу на фінансових ринках. Основними складовими цих моделей були:

- 1) використання власних коштів у формі квазіборгів (захисні фінансові моделі);
- 2) нагромадження ліквідного капіталу поза межами фінансової системи України (офшоризація).

Під час воєнних дій ці захисні моделі допомогли пом'якшити негативний вплив скорочення капіталу на внутрішньому ринку на фінанси компаній. Проте зростання систематичного ризику сповільнило

інвестиційний процес та обмежило доступ до зовнішнього капіталу, що негативно позначилося на перспективах післявоєнного розвитку бізнесу.

Україна протягом багатьох років страждала від недостатнього рівня інвестицій, значно поступаючи за сусідніми країнами за обсягами залучених інвестицій. Відновлення зруйнованої під час бойових дій промислової інфраструктури та проведення структурної модернізації потребуватиме значного збільшення обсягів інвестування. Проте умови постійних воєнних дій роблять українську промисловість малопривабливою для приватних інвесторів. Якщо високий ризик безпеки буде тривати середньостроковий період, інвестиційна криза може стати тривалою, а кошти державного бюджету та міжнародних організацій будуть переважно спрямовані на соціально-гуманітарну сферу та відновлення критичної інфраструктури [44].

Узагальнюючим негативним фінансовим наслідком війни для підприємств є декапіталізація як ключова причина зниження їх платоспроможності і ліквідності. Так, в 2022 році підприємства втратили майже 42% від власного капіталу за балансовою вартістю на початок року (третина ВВП) , що представлено у розрізі складових у табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Фінансові наслідки повномасштабної війни для підприємств у 2022 році

Причина	Частка підприємств, %	Наслідок	Частка від власного капіталу, %
<i>Непрямі збитки</i>			
Падіння обсягів виробництва	59	Збитки через скорочення обсягів продажу	6,6
Неплатоспроможність покупців	16	Збитки внаслідок списання боргів	8,5
Знецінення національної валюти	14	Витрати на переоцінку боргу в іноземній валюті	14,2
<i>Прямі збитки</i>			
Знищення/пошкодження матеріальних активів	5	Прямі збитки унаслідок списання знищених активів	12,6
Разом			41,9

Джерело: дані Київської школи економіки [23]

Найгіршими наслідки військової агресії стали для промислового сектору економіки України. Так, унаслідок розгортання на території країни повномасштабної війни припинили роботу понад третина промислових підприємств. За оцінками Київської школи економіки, станом на початок вересня 2022 року було пошкоджено або зруйновано 412 великих або середніх промислових підприємств [20].

За підсумками 2022 року загальна сума прямих збитків підприємств оцінювалась у 114 млрд. дол. США, а промислове виробництво в Україні скоротилося на 36,9 % (рис. 2.2).

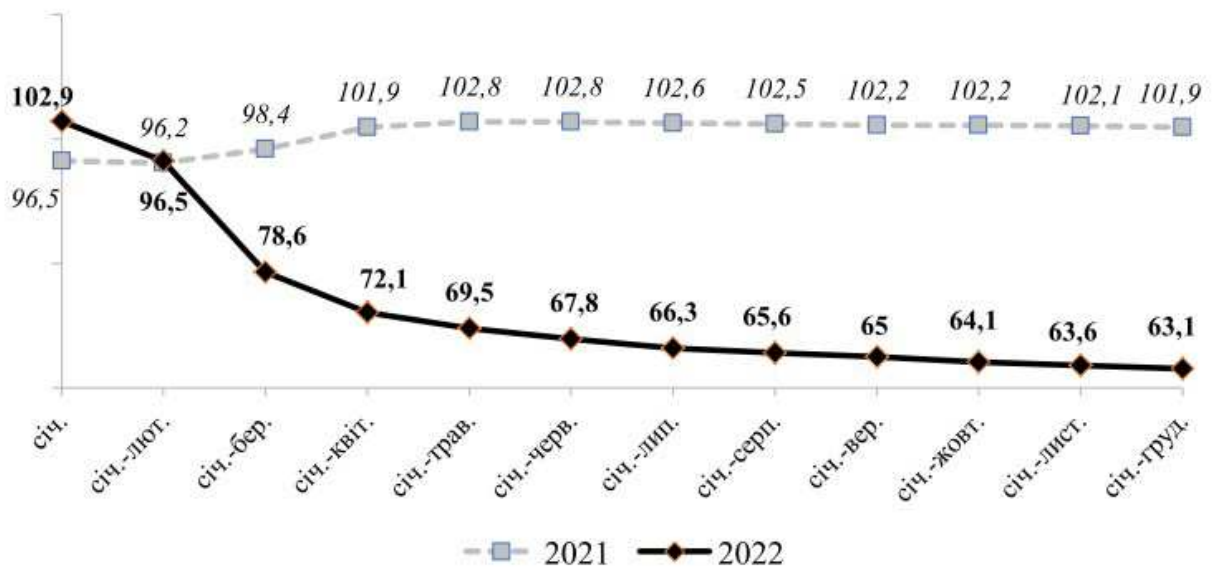

Рисунок 2.2 – Індекси промислової продукції економіки України,
% до відповідного періоду попереднього року

Джерело: дані Національного інституту стратегічних досліджень [44]

У добувній промисловості падіння виробництва становило 30%, у переробній – 41%, у постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – близько 31%. Серед галузей переробної промисловості найглибшого падіння зазнали галузь нафтоперероблення (-66,6%), металургія (-62,5%) та хімічне виробництво (-62%).

Втрати металургійного комплексу стали найбільш відчутними для української економіки, оскільки цей сектор забезпечував близько 10% ВВП

країни та понад третину експорту. Розгортання активних бойових дій у східних регіонах України призвело до значних фізичних збитків для підприємств цієї галузі, таких як ПрАТ «Металургійний комбінат “Азовсталь”», ПрАТ «ММК ім. Ілліча» та інші. Виробництво чавуну скоротилося на 69,8%, сталі – на 70,7%, прокату – на 72,0%. У результаті діяльності металургійної галузі України за підсумками 2022 року експорт металопродукції зменшився на 67,5%, а залізної руди – на 58% [54].

Знищення ключових потужностей призвело до повної зупинки діяльності нафтопереробної галузі. Протягом багатьох років цей сектор був високо імпортозалежним – близько 80% обсягів споживання продукції нафтоперероблення в Україні забезпечували імпортом, при цьому з Білорусі постачали понад 65% від загального обсягу імпорту високооктанових бензинів та близько 35% від загального обсягу імпорту дизельного палива; з РФ – понад 45% від загального обсягу імпорту скрапленого вуглеводневого газу та близько 40% від загального обсягу імпорту дизельного палива [56]. Припинення постачань після початку повномасштабної війни значно загостило ситуацію на ринку пального в Україні, що призвело до зростання логістичних витрат та собівартості продукції в усіх без винятку галузях промисловості.

Менш відчутних утрат зазнали виробництва, переважно орієнтовані на внутрішній споживчий ринок. Надлишки на внутрішньому ринку сировинної продукції через ускладненість її експорту стимулювали внутрішнє перероблення, а зменшення товарного імпорту, яке у 2022 р. склало 19 %, послабило конкурентне навантаження на вітчизняних виробників споживчої продукції. Так, у харчовій галузі завдяки надлишкові сільськогосподарської сировини, відносно стабільному попиту та виходу виробників на ринки ЄС показники діяльності достатньо високі.

Аграрний сектор також зазнав істотних утрат унаслідок повномасштабної агресії РФ. За оцінкою Мінагрополітики України та Київської школи економіки, загальна сума втрат, завданих

сільськогосподарській галузі внаслідок широкої російської навали, на вересень 2022 року сягнула 6,6 млрд. дол. США, що становило 23 % від всієї вартості активів в українському сільському господарстві. Тим часом непрямі втрати в сільському господарстві України через зменшення виробництва, блокаду портів та підвищення виробничих витрат оцінюють у понад 34 млрд. дол. США (у першу чергу в рослинництві) [39].

Великі та середні підприємства понесли значні збитки, що призвело до від'ємного значення показника ROE (рентабельність власного капіталу) на загальному рівні. За період дев'яти місяців 2022 року цей показник склав - 9,5% для великих та середніх підприємств, що більше ніж вдвічі перевищує аналогічний показник за відповідний період "ковідного" 2020 року (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Рентабельність власного капіталу (ROE) по великим та середнім підприємствам України, %

Вид економічної діяльності	2019	2020	2021	2022	2022/2019 (в.п.)
Сільське, лісове та рибне господарство	-5,5	-5,2	103,7	-28,5	-23,0
Промисловість	15,0	-7,2	33,9	-15,5	-30,5
Будівництво	22,9	5,2	3,0	-3,6	-26,5
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	52,7	3,3	37,6	-9,6	-62,3
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1,0	-4,4	0,7	-1,0	-2,0
Інформація та телекомунікації	40,1	16,1	34,1	6,2	-33,9
Усього	13,9	-4,6	23,3	-9,5	-23,4

Джерело: дані Інституту економіки та прогнозування НАН України [65]

Як видно з табл. 2.3, показник рентабельності власного капіталу погіршився по всіх без виключення критичним секторам економіки. Найгіршим у 2022 році був результат по сільському господарству та промисловості. А якщо оцінювати динаміку ROE за чотири роки – то

найбільше постраждали галузі торгівлі (-62,3 в.п.) та надання інформаційно-телекомунікаційних послуг (-33,9%).

Зауважимо, що опубліковані фінансові результати лише частково відображають загальний розмір втрат капіталу за цей період, оскільки деякі підприємства були змушені припинити господарську діяльність і не надали звітності, а інші опинилися на тимчасово окупованих територіях.

У контексті докапіталізації та обмеженого доступу до капіталу на фінансових ринках під час війни у бізнесу виникають додаткові витрати, пов'язані з евакуацією активів для уникнення загрози їх знищення та втрати контролю через окупацію території ворогом.

Окупація та бойові дії на значній частині території країни призвели до значних прямих збитків – унаслідок руйнування матеріальних активів та втрати контролю над бізнесом. Питання компенсації прямих збитків від війни є ключовим для відновлення ринкових механізмів фінансування бізнесу в післявоєнний період для багатьох підприємств.

2.2. Аналіз результатів господарської діяльності підприємств регіону в довоєнний період

Кіровоградська область за структурою економіки є аграрно-індустріальною. Сільськогосподарські угіддя становлять 82,6% території області, з них 71,9% – це рілля. Питома вага області в економіці України за продукцією сільського господарства становить близько 5%, а за обсягами промислової продукції – близько 1% [41].

За галузевою структурою обсягу реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) на першому місці переробна промисловість (72,4%). Сюди відноситься виробництво харчових продуктів і напоїв (45,3%), машинобудування (8,2%), виробництво гумових і пластмасових виробів (2,4%), виробництво хімічних речовин і хімічної продукції (1,8%).

У зв'язку з сільськогосподарською спеціалізацією області, основним напрямком машинобудування є забезпечення потреб сільського господарства і переробної промисловості необхідною технікою й запасними частинами. Найпотужніші виробники знаходяться в містах Кропивницький та Олександрія: АТ «Гідросила», ТДВ «Завод дозуючих автоматів», НВО «Етал», НВП «Радій», ТОВ «ВАТ «Олімп», ТОВ «Завод «Автоштамп», ТОВ «Завод–Фірма «Ось» та інші.

Металургія представлена унікальним єдиним в Україні та на теренах пострадянського простору комплексом по виробництву нікелю необробленого – ТОВ «Побужський феронікелевий комбінат» (не працює з листопада 2022 року), а також унікальним стратегічно важливим Державним підприємством «Світловодський комбінат твердих сплавів та тугоплавких металів» (втім на сьогоднішній день теж не працює, більше того знаходиться в стадії банкрутства).

Добувна промисловість області представлена підприємствами по видобутку енергетичних та неенергетичних матеріалів, видобутку і переробці бурого вугілля, унікальними комплексами з видобутку та виробництва графіту (ПрАТ «Заваллівський графітовий комбінат»), уранової руди (Інгульська та Смолінська шахти), граніту і каоліну (АТ «Капустянський граніт», ПАТ «Кіровоградграніт», ТОВ «Елгран», АТ «Кіровоградське рудоуправління» та ін.).

У довоєнний період валовий регіональний продукт Кіровоградської області мав тенденцію стійкого зростання. Темпи приросту коливалися від майже 3% (2020 рік) до більш як 32% (2021 рік). Загалом за 6 років (з 2016 по 2021) ВРП області в абсолютному вимірюванні збільшився з 46,0 млрд. грн. до 99,6 млрд. грн., тобто більш як удвічі (ріст 116,3%), а ВРП у розрахунку на одну особу населення виріс з 47,5 тис. грн. до 109,2 тис. грн. (ріст 130,0%). Втім слід зауважити, що аналогічні тенденції були притаманні й показнику ВРП країни в цілому (ріст основного показника за 2016-2021 рр. склав

128,5%, а у розрахунку на одну особу населення 135,7%), що відображено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4 – Динаміка ВРП Кіровоградської області та її частка в Україні, 2016-2021 рр.

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021/2016 (%)
ВРП України, млн. грн.	2385367	2981227	3560302	3977198	4222026	5450849	128,51
ВРП України, у розрахунку на одну особу, грн.	55899	70170	84228	94633	101138	131734	135,66
ВРП Кіровоградської області, млн. грн.	46021	52978	64417	73066	75208	99564	116,34
ВРП Кіровоградської області, у розрахунку на одну особу, грн.	47469	55128	67743	77788	81166	109183	130,01
ВРП Кіровоградської області, % до України	1,93	1,78	1,81	1,84	1,78	1,83	-0,10
ВРП Кіровоградської області, % до попереднього року	19,70	15,12	21,59	13,43	2,93	32,38	12,69

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [16] та Головного управління статистики у Кіровоградській області [14]

Як бачимо з табл. 2.4, частка Кіровоградської області у підсумковому ВРП України коливалася несуттєво (мінімум 1,78%, максимум 1,93%) та не перевищувала 2%, що можна охарактеризувати як достатньо низький показник.

Базовими показниками, які характеризують господарську діяльність підприємств на певній території, можна вважати кількість відповідних суб'єктів господарювання, кількість зайнятих (найманих) працівників, обсяги виробленої (реалізованої) продукції (послуг) та відповідні індекси, масштаби зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності. Статистична звітність по основним показникам як правило надається в розрізі видів економічної діяльності (класифікатор КВЕД-2010), що дозволяє визначити внесок окремих секторів економіки.

Як відомо, локомотивом економічного розвитку переважної більшості регіонів країни являються аграрний (сільське, лісове та рибне господарство – код А за КВЕД-2010) та промисловий (коди В+С+D+E за КВЕД-2010) сектори. Не є виключенням із цього правила і Кіровоградщина (сільське господарство являється провідним видом економічної діяльності області за часткою валової доданої вартості). Узагальнені показники підприємств області за період 2018-2021 рр. представлені у табл. 2.5.

Таблиця 2.5 – Узагальнюючі показники діяльності підприємств суб'єктів господарювання Кіровоградської області, 2018-2021 рр.

Показник	2018	2019	2020	2021	2021/2018 (%)
Кількість суб'єктів господарювання	36486	38138	38319	37186	1,92
з них підприємств, од.	8068	8755	8553	8347	3,46
підприємств, у % до загальної кількості суб'єктів господарювання	22,1	23,0	22,3	22,4	1,36
Кількість зайнятих працівників усього	146991	162385	161636	159763	8,69
з них на підприємствах, осіб	96120	110556	111636	111277	15,77
відсотків до загальної кількості зайнятих працівників	65,4	68,1	69,1	69,6	6,42
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млрд. грн.	111,1	123,6	136,8	173,8	56,44
з нього підприємствами, млрд. грн.	99,1	110,0	121,7	153,8	55,20
відсотків до загального обсягу реалізованої продукції	89,3	88,9	88,9	88,5	-0,90

Джерело: складено за даними Головного управління статистики у Кіровоградській області [14]

Як бачимо, на території області протягом останніх довоєнних років діяло в середньому 38 тисяч суб'єктів господарювання. Переважно це фізичні-особи підприємці, а частка підприємств у загальній кількості суб'єктів господарювання не перевищує 23%. В той же час на підприємствах області працевлаштовано біля 1,6 млн. осіб, що складало майже 70% загальної кількості зайнятих працівників.

Обсяги реалізованої продукції протягом аналізованого періоду часу збільшилися на 56,4% (з 111 до 174 млрд. грн.), левова частка цих обсягів припадала саме на підприємства (близько 89%) і була практично незмінною.

Одними з найбільш важливих показників економічного розвитку являються індекси динаміки обсягів виробництва (розраховується як середнє арифметичне з використанням формули Ласпейреса), для промисловості та аграрного сектору Кіровоградської області відповідні індекси наведені у табл. 2.6.

Таблиця 2.6 – Індекси промислової та сільськогосподарської продукції за основними видами діяльності Кіровоградської області, 2016-2021 рр.

(% до попереднього року)

	2017	2018	2019	2020	2021
Промисловість в цілому	104,2	101,7	102,7	101,7	81,8
Добувна промисловість	112,3	109,0	82,5	97,1	70,5
Переробна промисловість	102,5	97,3	110,8	102,9	81,9
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	99,3	115,6	96,6	101,7	115,5
Промисловість України (довідково)	101,1	103,0	99,5	95,5	101,9
Сільське господарство в цілому	86,1	120,6	106,7	67,8	140,8
Рослинництво	83,6	125,0	107,9	64,3	148,3
Тваринництво	98,6	101,3	100,4	97,1	96,9
Сільське господарство України (довідково)	97,8	108,2	101,4	89,9	116,4
Рослинництво України (довідково)	97,1	110,2	101,8	87,9	122,6
Тваринництво України (довідково)	100,2	101,2	100,2	97,5	95,4

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [16] та Головного управління статистики у Кіровоградській області [14]

Упродовж 2017-2021 рр. найбільше зростання індексу промислової продукції області було характерним для добувної промисловості у 2017 році (112,3%), а для переробної – у 2019 році (110,8%). Найменші показники спостерігаємо у 2021 році (спад на 18,2%, у т.ч. по добувній промисловості майже на 30% і по переробній – на 18%). Якщо порівнювати з відповідними показниками України в цілому, то тут у 2021 році було зростання

промисловості на 1,9 в.п. Слід зауважити, що в попередні чотири роки промисловість регіону поступово зростала, а кореляція із загальнодержавними показниками спостерігалася тільки у 2017-2018 рр.

Що стосується сільського господарства, то найбільше зростання індексів по області було у 2021 році (140,8%), і по-перше було обумовлене низькою базою попереднього року (був спад до 64,3%), а по-друге ріст отримали виключно за рахунок рослинництва (148,3%), тоді як по тваринництву навпаки спостерігався спад (96,9%). В цілому з таблиці видно, що відносні показники функціонування сільського господарства Кіровоградщини та України тісно корелюють між собою. Якщо по тваринництву вони є в принципі стабільними і тяжіють до 100 (мінімум 95,4%, максимум 101,3%), то по рослинництву маємо значні коливання (мінімум 64,3%, максимум 148,3%), зумовлені впливом погодних умов на врожайність вирощуваних культур.

Внаслідок високого рівня «аграризації» в умовах нестабільності цін на сільськогосподарську продукцію на світових ринках маємо значні ризики для соціально-економічного розвитку Кіровоградського регіону. Як цілком слушно відзначають С.О. Ішук та Л.Й. Созанський «ці ризики підсилюються високою амплітудою коливань обсягу й структури продукції вітчизняного сільського господарства та водночас невисоким ступенем переробки сільськогосподарської сировини» [27].

Важливим індикатором розвитку територіально-адміністративних регіонів є їх зовнішньоекономічна діяльність. Основні показники зовнішньої торгівлі традиційно розділяють на експорт та імпорт, співвідношення яких дає нам зовнішньоекономічне торговельне сальдо. Динаміка відповідних показників по Кіровоградській області проілюстрована на рис. 2.3.

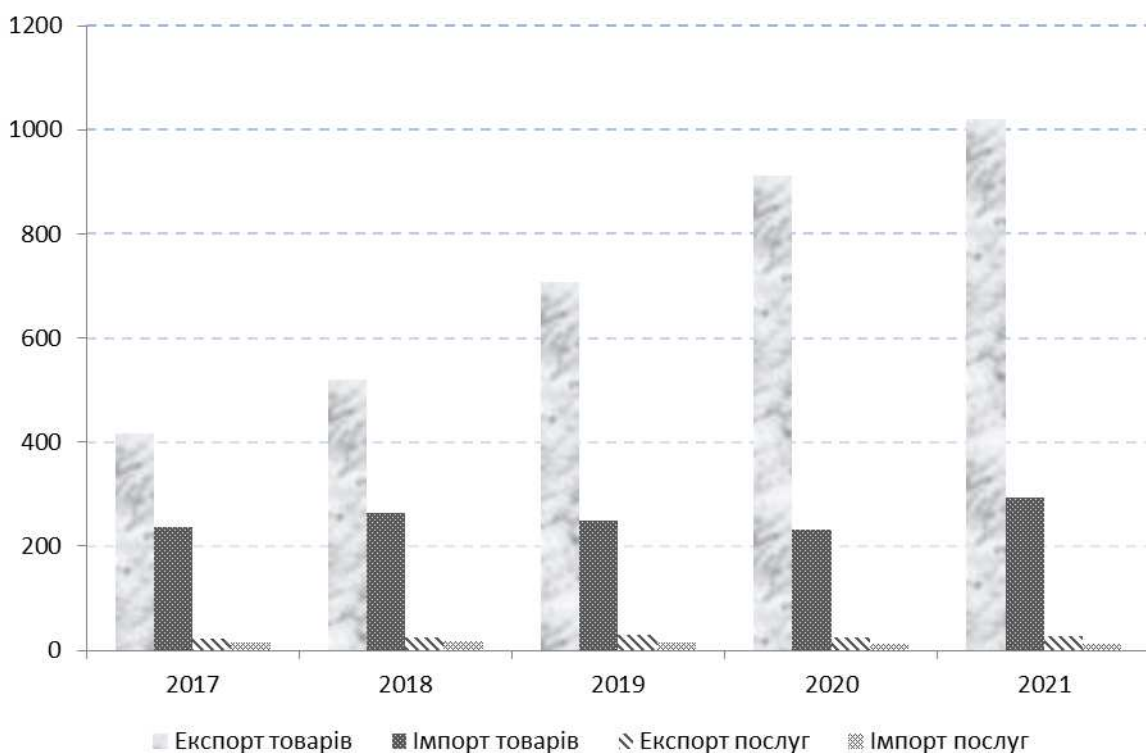

Рисунок 2.3 – Показники зовнішньої торгівлі товарами та послугами
Кіровоградської області, млн. дол. США

Джерело: побудовано автором за даними Головного управління статистики у Кіровоградській області [14]

З рисунку 2.3 бачимо, що протягом усього періоду спостереження Кіровоградська область мала позитивне зовнішньоекономічне сальдо як по торгівлі товарами, так і за послугами. Динаміка експорту товарів активно зростала, сягнувши у 2022 році понад 1,0 млрд. дол. США (сальдо складало майже 730 млн. дол. США). В той же час динаміка торгівлі послугами не мала стійкої тенденції та коливалася в незначних межах (експорт послуг максимально складав 30,7 млн. дол. США у 2019 році, мінімально – 23,1 млн. дол. США у 2017 році; імпорт максимальним був у 2017 році – 15,8 млн. дол. США, мінімальним у 2021 році – 12,3 млн. дол. США) [14].

По товарній структурі Кіровоградська область традиційно найбільше експортує зернових культур (36,8% від загального експорту у 2021 році), жирів та олій тваринного або рослинного походження (33,5%), готових харчових продуктів (12,1%). У структурі імпортних надходжень переважає

високотехнологічна продукція – машини, обладнання та механізми (27,1%); засоби наземного транспорту (20,3%), електротехнічне обладнання, продукція хімічної та пов’язаних галузей промисловості [14].

За географічним принципом у структурі експорту області переважають товари з країн Азії (48,3% у 2021 році) – в першу чергу з Китаю та Індії; Європи (31,4%) – Білорусь, Туреччина, Польща; Африки (19%) – Єгипет, Лівія та ін. В той же час структурі імпорту області на першому місці маємо країни Європи (понад 52% усього імпорту) – Німеччина, Білорусь, Туреччина; на другому Азія (37,9%) – Китай, Індонезія, далі йде США (близько 8%) – див. рис. 2.4.

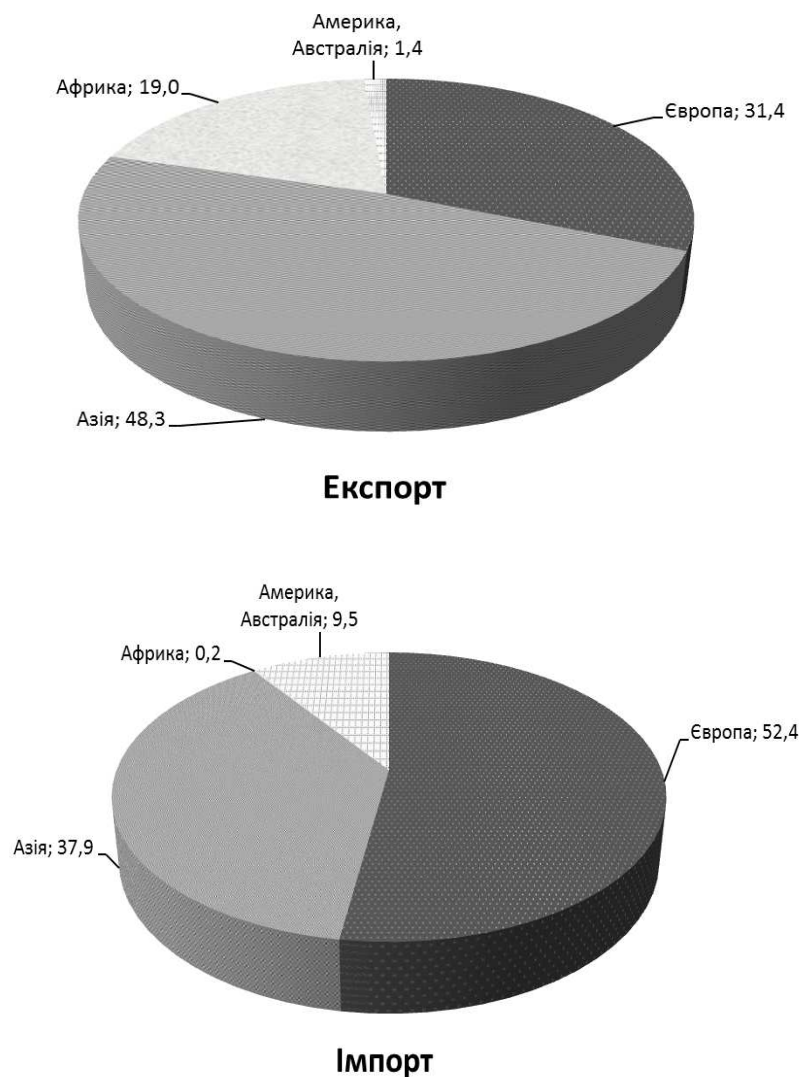

Рисунок 2.4 – Географічна структура експорту – імпорту товарів по Кіровоградській області у 2021 році, % до підсумку

Розвиток суб'єктів господарювання регіонів України неможливий без реалізації ефективної інвестиційної діяльності, яка дає змогу спрямувати залучені фінансові ресурси на реалізацію інвестиційних проектів з метою майбутньої економічної вигоди. Як відомо, структурне та якісне оновлення виробництва та створення ринкової інфраструктури практично повністю відбувається за рахунок капітальних інвестицій. Чим масштабнішими є обсяги та ефективність інвестицій, тим швидшим є відтворювальний процес, здійснюються позитивні ринкові перетворення. З іншого боку, недостатнє інвестування веде до втрати конкурентоспроможності, занепаду основного капіталу тощо [34, с. 16].

За В.Г. Чернишевим «капітальні інвестиції – це інвестиції у придбання або виготовлення власними силами для власного використання матеріальних та нематеріальних активів, термін служби яких перевищує один рік» [68].

На основні статистичних даних по капітальним інвестиціям у розрахунку на одну особу за регіонами України за 2012-2018 роки вищезазначеними науковцями побудована економетрична модель взаємозв'язку з ВРП на одну особу. Отримане значення коефіцієнту детермінації цієї моделі становило 0,9278, тобто зміна величини ВРП на одну особу на 92,78% обумовлюється обсягом капітальних інвестицій на одну особу, а на усі інші чинники доводиться лише 7,22 % зміни [68].

На рис. 2.5 нами проілюстрована відсутність взаємозв'язку між ВРП Кіровоградської області та обсягом капітальних інвестицій на одну особу населення. Так, якщо ВРП області протягом 2016-2022 рр. мав стійку тенденцію до зростання (+61,7 тис. грн. або майже 230%), то капітальні інвестиції не мали стійко вираженої тенденції і змінювалися від 7,6 тис. грн. у «ковідному» 2020 році до 10,1 тис. грн. у попередньому 2019 році [14]. Розраховане в MS Excel значення коефіцієнту кореляції для цієї пари показників становить -0,0053, тобто підтверджується наша гіпотеза про фактичну відсутність взаємозв'язку між ВРП та обсягом капітальних інвестицій на одну особу населення для Кіровоградської області.

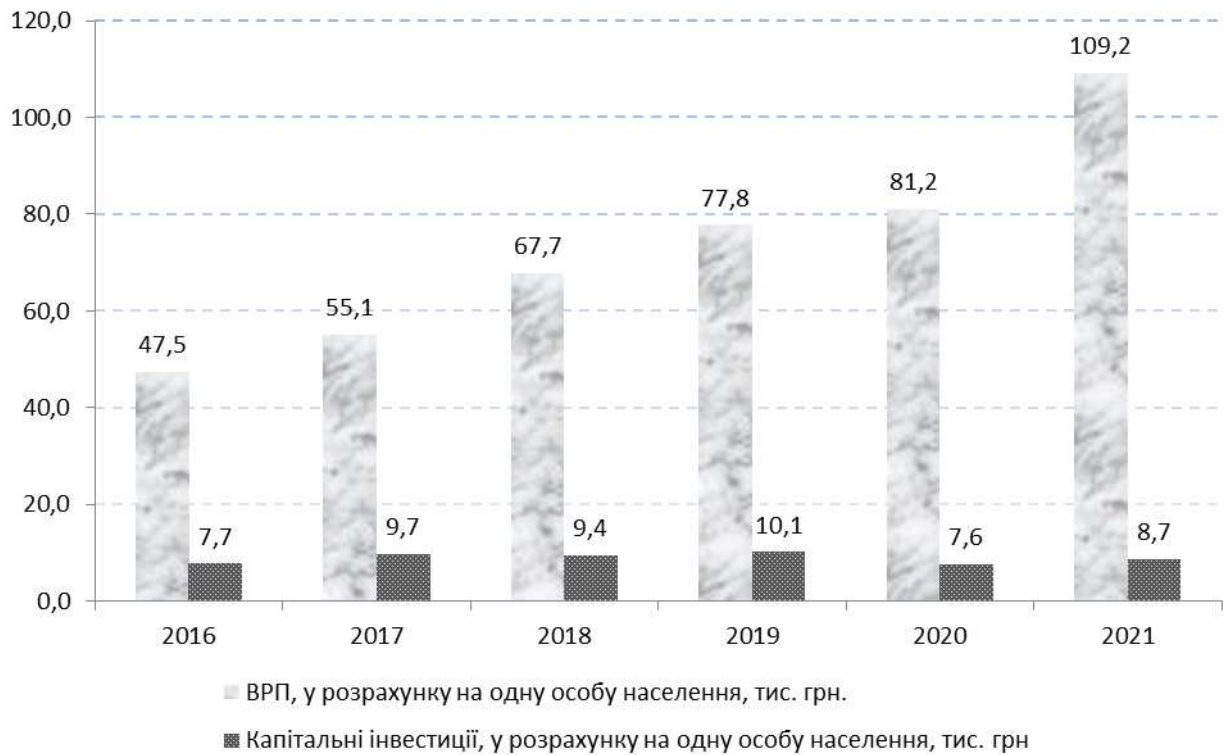

Рисунок 2.5 – Динаміка ВРП та капітальних інвестицій на одну особу населення по Кіровоградській області протягом 2016-2021 рр.

Джерело: побудовано автором за даними Головного управління статистики у Кіровоградській області [14]

Згідно з дослідженням, яке проводилося С. Тимківим, «застосування методу кореляційно-регресійного аналізу для оцінки результатів інвестиційної діяльності на регіональному рівні загалом не дало змоги виявити по третині регіонів країни (Івано-Франківській, Кіровоградській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Тернопільській та Харківській областях) кореляційної залежності між інвестиціями та низкою показників економічного розвитку регіону (ВРП, фінансовим результатом прибуткових підприємств, обсягом реалізованої промислової продукції, обсягом реалізованих послуг та обсягом реалізованої інноваційної продукції)» [61].

Серед основних причин таких явищ можна назвати:

– неможливість значної частини підприємств Кіровоградської області використовувати прибуток для реінвестицій через нерентабельність своєї

господарської діяльності (частка збиткових підприємств у 2021 році становила понад 18%, у т.ч. по промисловості майже 28%) [14];

– зменшення частки банківського кредитування реального сектору економіки через високі ризики неповернення кредитів (частка кредитів банків та інших позик у фінансуванні капітальних інвестицій Кіровоградської області зменшилась з 12,4% у 2020 році до 8,1% у 2021 році) [14];

– незначна частка обсягу інноваційних витрат у структурі капіталовкладень, які спрямовуються у промисловість;

– суттєве обмеження іноземного інвестування через несприятливий інвестиційний клімат, військові дії, структурну деградацію економіки, недосконалу законодавчу та податкову базу, корупцію на усіх рівнях державного управління та низку інших факторів.

В контексті оцінки потенційних власних джерел капіталізації та інвестування підприємств необхідно звернути увагу на рівень рентабельності основних видів діяльності. Так, у таблиці 2.7 наведені фінансові результати до оподаткування підприємств у розрізі секторів економічної діяльності (за КВЕД-2010) по Кіровоградській області у 2020-2021 рр. Як бачимо, від'ємний фінансовий результат мали тільки три види діяльності: у 2020 році це сектори Н, L і M, а у 2021 році – Н, I та N.

Таблиця 2.7 – Фінансові результати до оподаткування підприємств Кіровоградської області у розрізі видів економічної діяльності, 2020-2021 рр.

Показник	Сектор діяльності	2020			2021		
		млн. грн.	приб. підп., %	збитк. підп., %	млн. грн.	приб. підп., %	збитк. підп., %
Всього, у т.ч.		4588,4	77,3	22,7	14876,4	81,6	18,4
по великих підприємствах		1467,8	100,0	–	2254,7	100,0	–
по середніх підприємствах		1032,5	75,8	24,2	5814,5	77,3	22,7
по малих підприємствах		2088,1	77,4	22,6	6807,1	81,8	18,2
у т.ч. по мікропідприємствах		259,4	77,0	23,0	2097,5	81,3	18,7
у тому числі сільське, лісове та рибне господарство	A	3608,0	82,6	17,4	12916,9	92,1	7,9

Продовження табл. 2.7

Показник	Сектор діяльності	2020			2021		
		млн. грн.	приб. підп., %	збитк. підп., %	млн. грн.	приб. підп., %	збитк. підп., %
промисловість	B+C+D+E	130,7	69,9	30,1	434,3	72,1	27,9
будівництво	F	44,0	74,1	25,9	71,4	78,6	21,4
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	666,3	77,9	22,1	549,1	78,1	21,9
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	-81,3	75,8	24,2	-117,8	70,3	29,7
тимчасове розміщування й організація харчування	I	5,7	67,1	32,9	-1,3	76,1	23,9
інформація та телекомунікації	J	25,4	72,3	27,7	33,8	70,1	29,9
фінансова та страхова діяльність	K	44,8	58,3	41,7	222,9	65,0	35,0
операції з нерухомим майном	L	-24,1	67,6	32,4	34,2	67,2	32,8
професійна, наукова та технічна діяльність	M	-335,1	71,3	28,7	538,4	75,8	24,2
діяльність у сфері адміністр. та допоміжного обслуговування	N	54,1	74,7	25,3	-84,3	71,4	28,6
освіта	P	к ¹	к ¹	к ¹	1,7	70,0	30,0
охорона здоров'я та надання соц. допомоги	Q	467,5	87	13	269,4	64,3	35,7
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	R	к ¹	к ¹	к ¹	6,5	35,7	64,3
надання інших видів послуг	S	1,4	64,1	35,9	1,1	72,7	27,3

Примітка:

¹ - дані не оприлюднено з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності

Джерело: складено за даними Головного управління статистики у Кіровоградській області [14]

За результатами фінансових результатів до оподаткування підприємств Кіровоградської області спостерігається велика розбіжність як по галузях, так і по роках. Так, якщо в сільському господарстві у 2020 році було 17,4% збиткових підприємств, то вже в наступному 2021 році – лише 7,9%, що є найкращим результатом серед усіх видів економічної діяльності (фінансовий результат до оподаткування склав понад 12,9 млрд. грн.). По промисловості

відповідний показник зменшився лише на 2,2 в.п. (з 30,1% до 27,9%), по торгівлі – на 0,2 в.п. (з 22,1% до 21,9%), а по будівництву – на 4,5 в.п. (з 25,9% до 21,4%). По транспортній галузі збитковість погіршилася як в абсолютних одиницях (з -81,3 до -117,8 млн. грн.), так і по частці підприємств (з 24,2% до 29,7%).

Найбільшою частка збиткових підприємств є по підприємствам, які надають послуги. Станом на кінець 2021 року це сектори мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (64,3%), охорона здоров'я та надання соціальної допомоги (35,7%), фінансова та страхова діяльність (35,0).

У розрізі розмірів суб'єктів господарювання області найкращим був фінансовий результат великих підприємств (100% прибуткових), а найгіршим – малих підприємств (77,4% прибуткових у 2020 році, 81,8% – у 2021 році).

В цілому, протягом 2018-2021 рр. найвищий рівень рентабельності від операційної діяльності було досягнуто в сільському господарстві Кіровоградської області (15-40%, див. табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Рентабельність операційної діяльності по окремих видах економічної діяльності по Кіровоградській області в 2018-2021 рр., %

Вид діяльності	2018	2019	2020	2021	2021/2018 (в.п.)	2018-2021 (середнє)
<i>Усього, у т.ч.:</i>	8,2	8,6	8,2	13,9	5,7	9,7
Сільське та лісове господарство	21,9	19,3	15,0	39,9	18,0	24,0
Промисловість	2,0	2,0	3,1	0,4	-1,6	1,9
Будівництво	3,4	3,9	3,5	2,5	-0,9	3,3
Торгівля, ремонт автомобілів та побутових виробів	0,3	15,9	24,1	7,1	6,8	11,9
Діяльність готелів та ресторанів	9,5	-2,1	2,7	-0,4	-9,9	2,4
Діяльність транспорту та зв'язку	3,5	2,6	-0,5	-2,9	-6,4	0,7
Інформація та телекомунікації	0,9	10,7	14,0	6,4	5,5	8,0
Операції із нерухомим майном	-12,4	2,3	-1,3	3,0	15,4	-2,1

Джерело: складено за даними Головного управління статистики у Кіровоградській області [14]

В цілому продемонстроване вище відповідає загальноукраїнським тенденціям. Середній рівень рентабельності цієї галузі по області становив 24%, а приріст за чотири роки склав +18 в.п. (по Україні відповідно 23,3% та +23,4 в.п.) [14; 16].

Середній рівень рентабельності промислових підприємств Кіровоградської області – менше 2% (в цілому за 2018-2021 рр. маємо погіршення на 1,6 в.п.), будівельних – 3,3% (погіршення на 1,6 в.п.). По підприємствах сфери послуг рентабельність коливається в широких межах і не має чітко виражених тенденцій.

В цілому проведений аналіз показує, що в довоєнний період підприємства Кіровоградської області розвивалися нерівномірно. Тенденції, які притаманні країні, не завжди екстраполювалися на нашу область. Відсутність взаємозв'язку між основними макроекономічними показниками, обсягом капітальних інвестицій, фінансовим результатом операційної діяльності підприємств та обсягами реалізованої промислової продукції, можна вважати своєрідним феноменом, який серйозно ускладнює можливості планування та прогнозування у цій сфері.

2.3. Економічна оцінка наслідків війни для регіону

Воєнні дії 2022-2023 рр., що мали місце на сході, півночі та півдні України на території Кіровоградського регіону безпосередньо не відбувалися. Проте, війна спричинила кардинальні зміни умов ведення господарської діяльності. Ще до війни економіка країни та її регіонів функціонувала в умовах нестабільності, системних криз та шоків, спричинених як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Не лише ті підприємства, що перебувають (перебували) у регіонах проведення бойових дій та прилеглих до них територій, згорнули свою діяльність та отримали значні збитки. На фоні обмеженого доступу до капіталу на фінансових ринках (особливо зовнішніх), міграції частини персоналу в інші країни, порушення виробничих зв'язків, руйнування традиційних логістичних

маршрутів, блокади морських портів та ін., узагальнюючим негативним фінансовим наслідком війни для багатьох підприємств стало зниження їх платоспроможності і ліквідності.

На сьогоднішній день через військову агресію РФ переважна більшість статистичних даних про діяльність підприємств не оприлюднюється на офіційних веб-ресурсах регіональних структурних підрозділів Державної служби статистики України. Не є виключенням Головне управління статистики у Кіровоградській області [14], на сторінках якого ми спостерігаємо закріплені оголошення про те, що «нижче інформацію буде оприлюднено після завершення терміну для подання статистичної та фінансової звітності, встановленого Законом України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» [50]. Як впливає із зазначеного закону, це відбудеться не раніше як після завершення трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану в Україні.

За даними звіту «Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення – серпень 2022» [72] підготовленого Світовим банком, Урядом України та Європейською Комісією загальні прямі втрати від війни станом на 1 червня 2022 року оцінювалися в 338,8 млн. дол. США, у т.ч. по Кіровоградській області – 5,8 млн. дол. США (1,5% скупних втрат) – див. Додаток А.

Слід зауважити, що наведені вище оцінки можна вважати досить скромними. Так, Київська школа економіки KSE уже в лютому 2023 року оцінювала прямі збитки лише промислових підприємств унаслідок списання знищених активів у 12,6% їх власного капіталу або мінімум 11,3 млрд. дол. США. По Кіровоградській області загальна оцінка прямих втрат промислових підприємств складала 330 млн. дол. США [23].

За період 2020-2023 рр. кількість економічно активних підприємств знизилася як по області, так і по країні в цілому (рис. 2.6). Проте, якщо по Україні з 2022 року цей показник дещо покращився (+10,2 тис. або +1,5%), то

по Кіровоградщині навпаки тенденція падіння не просто продовжилася, а загострилася (-1,8 тис. або -11,8%).

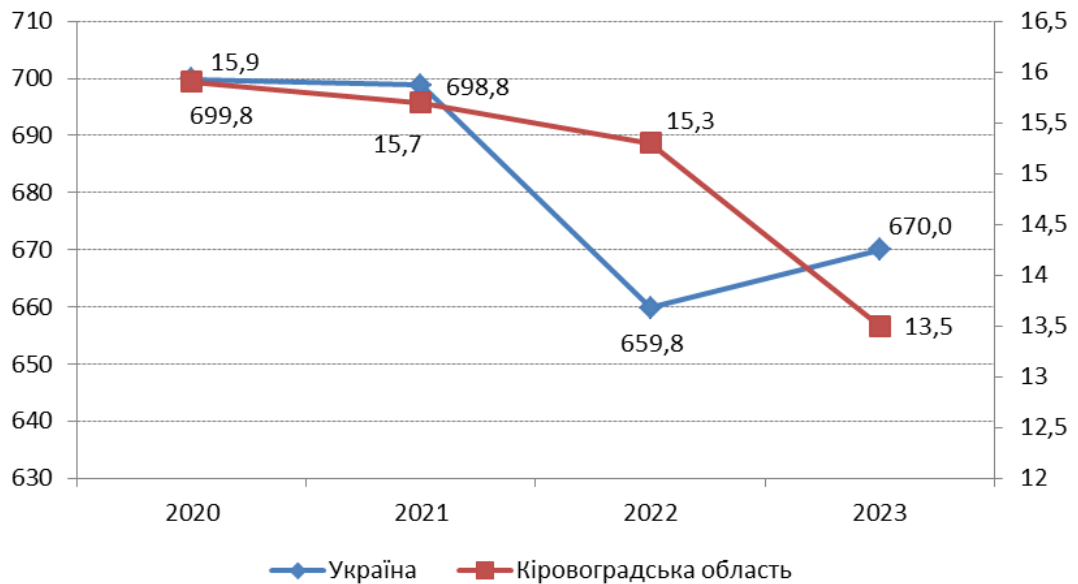

Рисунок 2.6 – Кількість активних підприємств по Україні та Кіровоградській області, тис. одиниць

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України [16]

Згідно з дослідженням Програми розвитку ООН найбільший відсоток підприємств, які повністю або частково припинили роботу [8]:

84% – сфера туризму;

70% – ЗМІ;

58% – будівництво;

50% – машинобудування

40% – сільське господарство.

В табл. 2.9 наведені фінансові результати до оподаткування підприємств по Кіровоградській області та Україні у 2022-2023 рр. Як видно з таблиці, в цілому спостерігається суттєве покращення фінансових результатів до оподаткування підприємств України (як в абсолютному грошовому виразі, так і по частці прибуткових підприємств у структурі). В той же час по Кіровоградській області маємо зовсім протилежну ситуацію,

частка прибуткових підприємств зменшилася на 7,3 в.п. до 70%, а підсумковий результат діяльності погіршився майже у 4 рази – з 10,9 млрд. грн. до 2,8 млрд. грн. Відповідно різко погіршилося місце області серед регіонів. Якщо у 2022 році за аналізованим показником область займала 4 місце (максимум 10-е, якщо враховувати, що усі регіони, статистика по яких не була оприлюднена мали кращий результат), то за січень-вересень 2023 року ми уже 16-ті за сумою та 20-ті за часткою прибуткових підприємств у структурі.

Таблиця 2.9 – Фінансові результати до оподаткування підприємств України та Кіровоградської області

Показник \ Рік	2022			січень – вересень 2023		
	млн. грн.	приб. підп., %	збитк. підп., %	млн. грн.	приб. підп., %	збитк. підп., %
Україна	46127,2	66,1	33,9	486272,9	75,9	24,1
Кіровоградська область	10902,3	77,3	22,7	2779,5	70,0	30,0
Ранг області (місце) ¹	4	4		16	20	

Примітка:

¹ – при підрахунку рангу у 2022 році не було враховано результати 6 регіонів (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська), оскільки відповідні дані не оприлюднено Держаною службою статистики України з метою виконання вимог Закону України "Про офіційну статистику" щодо забезпечення гарантій органів державної статистики щодо статистичної конфіденційності

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [16]

У 2021 році, як було показано у попередньому параграфі (див. табл. 2.7), частка прибуткових підприємств за фінансовим результатом до оподаткування складала 81,6%. Отже, по Кіровоградській області спостерігаємо погіршення за даним показником з 2021 по 2023 роки.

Рівень рентабельності операційної діяльності підприємств Кіровоградської області за підсумками 2022 року становив 13,0%, а рівень рентабельності всієї діяльності – 9,7% (див. додаток Б, табл. Б.3). При цьому найвищу рентабельність від операційної діяльності мали підприємства сфери торгівлі та ремонту (35,7%), фінансової і страхової

діяльності (33,6%), сільського господарства (30,4%). Рентабельність операційної діяльності підприємств промисловості лише 2,6%, всієї діяльності підприємств промисловості – збитковість 0,4%, по підприємствах галузі будівництва рентабельність була відповідно 1,5% та 2,4% [14].

Погіршення фінансових результатів підприємств Кіровоградської області мало негативний вплив на обсяги освоєння капітальних інвестицій. Так, якщо у 2021 році сумарний їх обсяг становив 8,68 млрд. грн. (гірший результат тільки у Луганської та Чернівецької областей), то вже у 2022 році – 7,1 млрд. грн. (16-е місце серед регіонів України) [14; 16]. Зменшення за рік склало 1,58 млрд. грн. або 18,2%.

В цілому по Україні обсяг капітальних інвестицій за 2022 рік скоротився на 39,2%.

По базовим видам економічної діяльності Кіровоградської області у 2022 році зафіксовані наступні показники освоєння капітальних інвестицій:

- сільське лісове та рибне господарство – падіння на 225,8 млн. грн. або 7,2%;
- промисловість – падіння на 724,1 млн. грн. або 33,9%;
- будівництво – падіння на 74,4 млн. грн. або 39,6%;
- торгівля та ремонт – падіння на 17,7 млн. грн. або 3,0%;
- транспорт і складське господарство – ріст на 240,2 млн. грн. або 127,5% (рис. 2.7).

Об’єктивними причинами скорочення обсягів освоєння капітальних інвестицій були, окрім загального погіршення фінансових результатів підприємств, високі безпекові ризики та погіршення ділових очікувань.

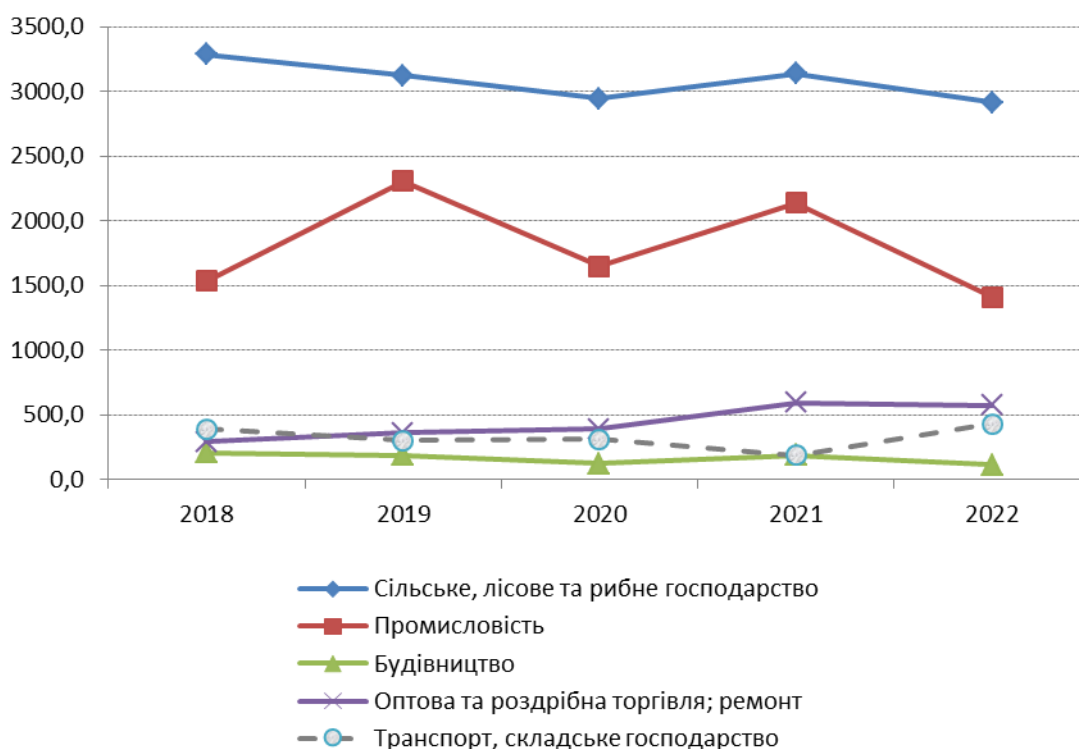

Рисунок 2.7 – Динаміка обсягів капітальних інвестицій підприємств

Кіровоградської області за базовими галузями, млн. грн.

Джерело: побудовано за даними Головного управління статистики у Кіровоградській області [14]

Станом на кінець 2022 року безумовним лідером області за показниками економічної діяльності був Кропивницький. Так, у місті працювали понад 85,0% промислових підприємств, у т.ч.:

- легкої промисловості – 100%;
- харчової промисловості – 95,5%;
- машинобудування – 95,2%,
- хімічної та фармацевтичної промисловості – 87,5%.

За січень – жовтень 2022 року експорт товарів з м. Кропивницького становив 360,9 млн. дол. США (52,4% від загальнообласного рівня). Загалом у січні – жовтні 2022 року експорт товарів Кіровоградської області становив 687,7 млн. дол. США, що на 9,9% менше відповідного показника за попередній рік (рис. 2.8). Імпорт також зменшився – 196,5 млн. дол. США (падіння на 16,8%).

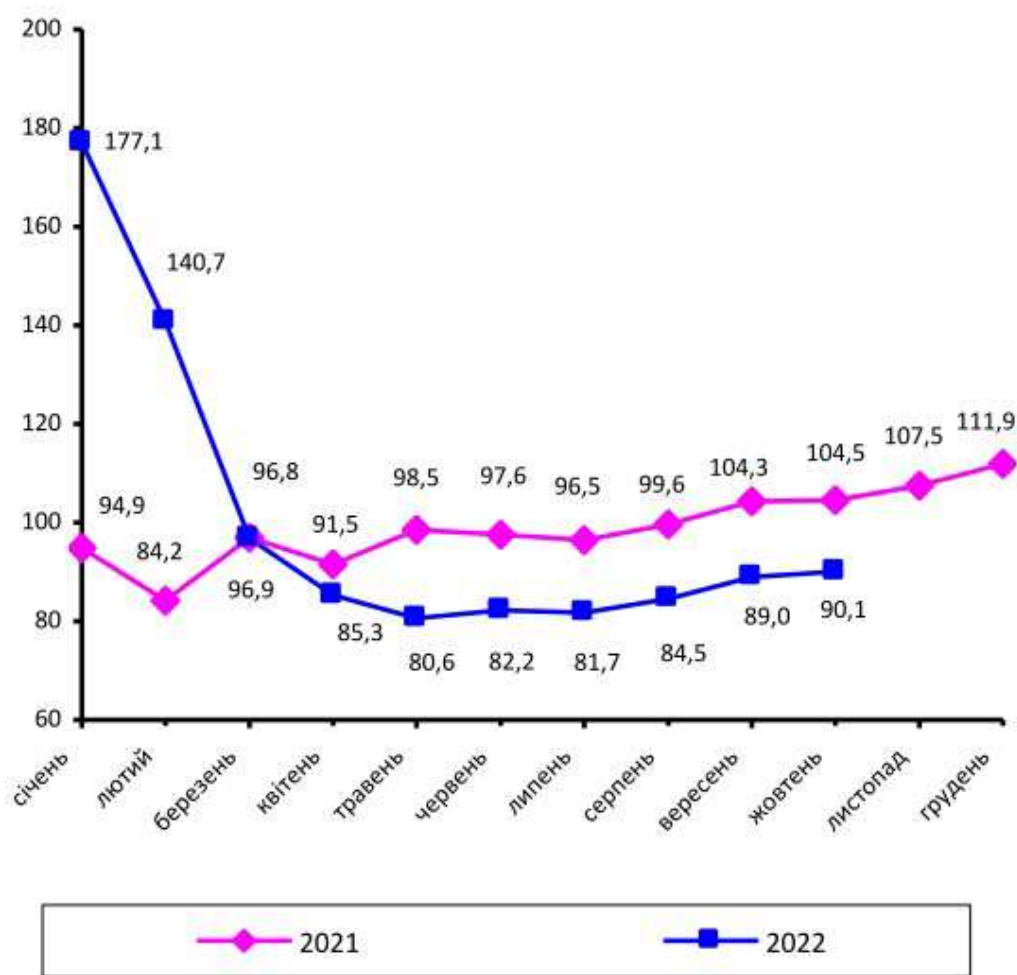

Рисунок 2.8 – Темпи зростання (зниження) експорту товарів Кіровоградської області (% до відповідного періоду попереднього року)

Джерело: дані Головного управління статистики у Кіровоградській області [14]

Об’єктивними причинами скорочення обсягів експорту виробленої продукції було скорочення виробництва та відповідно експорту мінеральних продуктів, виробів з каменю, гіпсу, цементу, продуктів рослинного походження, продукції машинобудування, готових харчових продуктів. Натомість порівняно з січнем – жовтнем 2021 року збільшився обсяг експорту таких товарів як насіння і плоди олійних культур, жири та олії, продукція хімічної промисловості, кондитерські вироби.

Центр розвитку інновацій та Офіс з розвитку підприємництва та експорту провели аналіз розвитку підприємництва по регіонах України у 2022 році. Об’єктом дослідження була динаміка реєстрацій бізнесів в

регіонах. Для Кіровоградської області маємо показник реєстрації 330, а у розрахунку на 10 тис. населення коефіцієнт 3,33, що означає 19-е місце в рейтингу (рис. 2.9). Для порівняння у березні-квітні 2021 року область мала 1173 нових реєстрацій і коефіцієнт 12,75 (тоді Кіровоградська область піднялася в рейтингу на дві позиції – з 17 на 15).

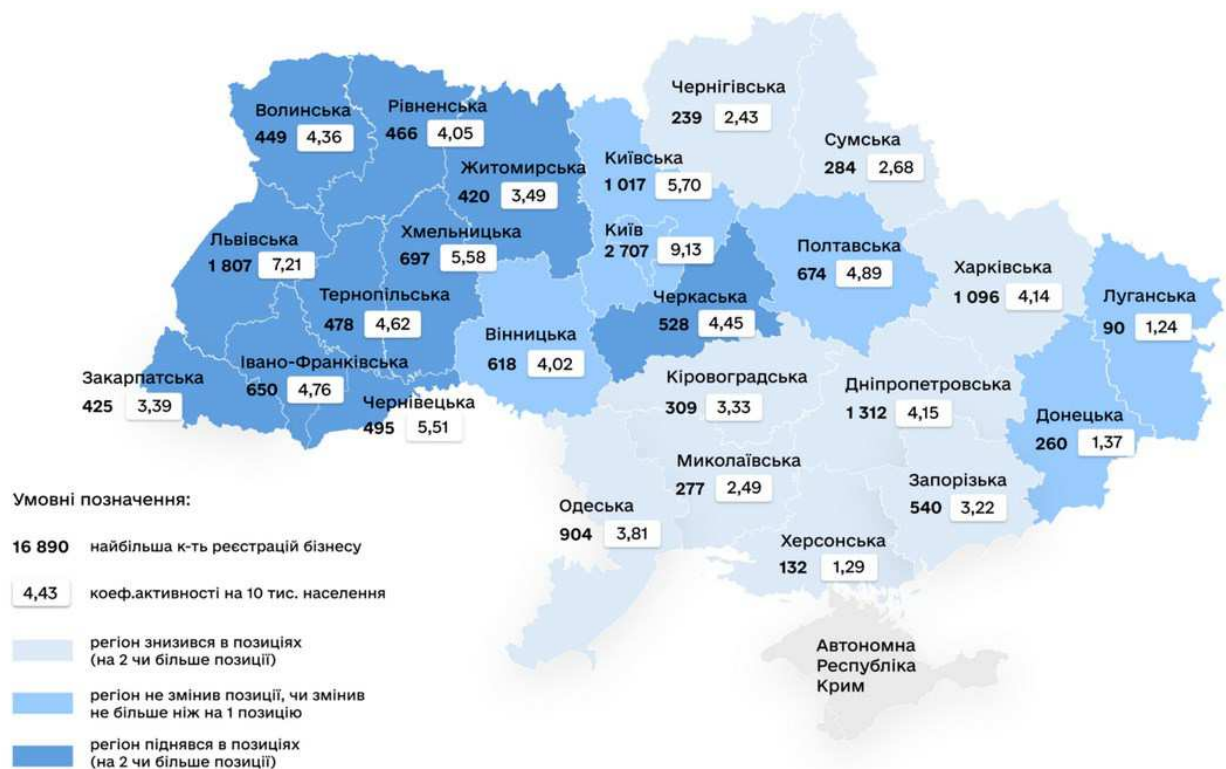

Рисунок 2.9 – Реєстрація бізнесів по регіонах України протягом березня-квітня 2022 року

Джерело: дані порталу decentralization.gov.ua [9]

Як видно з рисунку, відбуваються глобальні зміни в бізнес-привабливості регіонів України. Під впливом повномасштабної війни з РФ Кіровоградська область втратила свої позиції в рейтингу привабливості, а загалом близько 80% регіонів змінили свої позиції в умовному рейтингу на дві чи більше. Очевидно, що погіршуються позиції північно-східних та південних регіонів, де відбувалися/відбуваються бойові дії, а також частково центральних (Кіровоградська, Дніпропетровська) – через безпосередню

близькість до південних областей та часті ракетні обстріли. Водночас усі без виключення західні регіони мають протилежну тенденцію.

Однак, окрім географічного розташування, на привабливість регіонів для бізнесу суттєвим чином впливають і такі фактори:

- наявність трудового потенціалу (вартість, освіченість кадрів);
- ефективність управління місцевим стратегічним та економічним розвитком;
- рівень розвиненості та доступності транспортної інфраструктури;
- масштаби та дієвість програм/інструментів із підтримки бізнесу, наявність дорожньої карти та привабливих проєктів для залучення іноземних інвестицій;
- стан забезпечення безпеки на місцях, безпеки експорту та логістики товарів;
- рівень залучення внутрішньо переміщених осіб до економічного розвитку;
- ефективність взаємодії між військовими адміністраціями та територіальними громадами.

Отже, у цьому розділі була дана економічна оцінка наслідків війни для Кіровоградської області в умовах дефіциту статистичної інформації. Виявлені ключові проблеми, окреслені тенденції, проаналізовані ключові показники господарської діяльності підприємств регіону.

3. ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В РЕАЛІЯХ ВОЄННОГО ЧАСУ

3.1. Проблемні аспекти розвитку регіонів України в реаліях війни

Початок російсько-української війни у 2014 році призвів до дестабілізації регіонального розвитку. Окупація Росією Криму та бойові дії в Донецькій і Луганській областях призвели до економічного спаду через втрату контролю над відповідними територіями та їх економічним потенціалом. Протягом останніх дев'яти років українська економіка та суспільство звикли до гібридної війни, яка суттєво змінила модель просторового розвитку України. Це призвело до зростання аграризації виробництва та експорту, втрати технологічного та інноваційного потенціалу регіонів України.

Також відбувається зміщення економічної та інвестиційної активності до західних кордонів країни. Процеси переміщення бізнесу створюють нові виклики та порушують структурний баланс економічного розвитку регіонів. Одночасно це відкриває нові можливості для економічного зростання деяких областей. Проте використання цих можливостей ускладнене економічною та геополітичною нестабільністю в Україні та світі загалом. Зменшення обсягів ключових експортних позицій призвело до зупинки виробництва та серйозних проблем у логістиці, зокрема морській. Лише тільки через блокаду морських портів з боку Росії наша держава щомісячно втрачає близько 1,5 млрд. дол. США [17, с.5]. На морські перевезення у 2021 році припадало 62% від загальної вартості товарів, що експортувалися з України, тоді як на автомобільні – 23%, а залізничні –12% [17, с.29]. Україна, яка протягом багатьох років була світовим лідером у експорті сільськогосподарської продукції, тепер змушена переглянути свої пріоритети через війну і звернути увагу на забезпечення власної продовольчої безпеки. Проте, як цілком слушно зазначають науковці з інституту стратегічних досліджень, «переважна спрямованість виробництва на забезпечення економікою базових

споживчих потреб населення поряд зі зниженням попиту на складнішу промислову продукцію (хімічну, металургійну, будівельні матеріали тощо) створюють ризики переважання в структурі промисловості виробництва продукції з низькою доданою вартістю» [44].

Дніпропетровська, Харківська та Запорізька області втрачають свою конкурентоспроможність у промисловості та не можуть створити сприятливе бізнес-середовище. У той же час, нові області, такі як Житомирська, Вінницька, Кіровоградська та Тернопільська, стають новими лідерами у зростанні економічного потенціалу завдяки розвитку сільськогосподарського сектору.

З метою врятування підприємницького потенціалу, особливо виробничого, адже він є критично важливим не лише для підтримки та відновлення економіки України після війни, але й для збереження робочих місць та купівельної спроможності населення країни, урядом України були впроваджені певні заходи. Так, наказом Міністерства економіки України від 07.03.2022 року № 391-22 була прийнята Програма релокації (переміщення) підприємств із зони бойових дій до більш безпечних, переважно західних регіонів України. Вона стала одним із важливих кроків державного керівництва, спрямованих на допомогу у рятуванні підприємницького потенціалу. Сьогодні суб'єкти господарювання будь-якого розміру та форми власності, які перебувають у зоні ризику через бойові дії, можуть безкоштовно перевезти майно та продовжити свою діяльність у одній із дев'яти визначених західних областей країни. Станом на березень 2023 року близько 800 підприємств вже переїхали в безпечні регіони, і ще понад 200 здійснювали пошук локації чи способу транспортування [19]. Найбільше підприємств релокувалося до Львівської (24 %), Закарпатської (14,5 %), Чернівецької (9,8 %), Івано-Франківської (8,3 %) областей.

Слід відзначити, що релокація великої кількості підприємств у віддалені регіони викликала ряд проблем, серед яких можна виділити [7]:

- спостерігається здебільшого низький рівень інтеграції релокованого бізнесу в місцеву економіку, через збільшення конкуренції та зростання напруги між релокованими та місцевими компаніями зокрема з огляду на різницю у організаційно-поведінкових моделях ведення бізнесу;
- існує невідповідність інженерної, транспортної інфраструктури та промислових майданчиків у приймаючих регіонах потребам великих промислових підприємств;
- потреба підготовки фахівців відповідної кваліфікації на місцях релокації у зв'язку зі втратами трудового потенціалу;
- непрості юридичні процедури релокації повністю лягають «на плечі» бізнесу, що здійснює процеси переміщення та ін.

Сучасні умови ставлять перед бізнесом і владою численні виклики, серед яких головним є забезпечення функціонування підприємств під час воєнних дій. Відновлення роботи підприємств є ключовим для забезпечення доходу державного бюджету, збереження фінансової стабільності населення, зміцнення економічної стійкості країни та її здатності ефективно протистояти агресору.

Рисунок 3.1 – Можливості для суб'єктів економіки в контексті формування особливих умов ведення бізнесу в умовах воєнного часу

Кризовий стан переробних підприємств, ускладнення експорту та низький попит на промислову продукцію неспоживчого сегменту всередині країни стимулюють підприємства до вивезення сировини замість її

перероблення, про що свідчать високі частки сировинних товарів в експорті. Зокрема, частка продукції сільського господарства у товарному експорті України 2022 року складала 33,9 %, чорних металів – 10,3 %, руд, шлаку і золи – 7,0 % [14; 16].

Воєнні дії підкреслили проблему вразливості української промисловості через її надмірну регіональну та галузеву концентрацію. Дніпропетровська область, яка є лідером індустріального розвитку, зазнала значних руйнувань інфраструктури внаслідок ракетних ударів, що призвело до серйозних втрат активів металургії, хімічного комплексу та машинобудування, що спеціалізуються на виробництві продукції з високою доданою вартістю. У 2021 році частка Дніпропетровської області у загальному обсязі промислової продукції становила 18,7%.

Окрім фізичного знищення виробничих потужностей, утрати промисловості зумовлені критичною нестачею фінансування, що призводить до закриття багатьох підприємств. В умовах війни загострюється проблема браку обігових коштів, яка є особливо загрозливою для таких соціально значущих виробництв, як харчова галузь. Попри активну державну підтримку бізнесу після початку повномасштабної війни, запровадження програм релокації, надання податкових та митних пільг (зокрема, малому бізнесу), дієвість цих заходів для промисловості в цілому залишається недостатньою внаслідок постійного зростання виробничих витрат промислових підприємств [44]. Окрім того, промисловість не є основним бенефіціаром фінансової підтримки. Найчастіше кредитуються за програмами уряду (наприклад, урядова програма «Доступні кредити 5–7–9%» [45]) підприємства, що працюють в галузях сільського господарства (53%) і торгівлі (24%).

Болючою проблемою є скорочення витрат на інноваційну діяльність. У 2022 році найбільші темпи спаду фінансування інновацій були характерні для прифронтових Дніпропетровської та Сумської областей. Натомість у віддалених від фронту регіонах (Рівненська, Тернопільська, Черкаська області) індекс відповідних витрат здебільшого був позитивним [1].

Загалом більш швидшу адаптацію та відновлення стійкості підприємницького середовища на початок 2023 року продемонстрували саме регіони Західної України (плюс Полтавська область). У той же час, ситуація у прифронтових Запорізькій та Харківській областях залишалася складною, де лише 10% підприємств працювали на високому рівні завантаження потужностей. Низький рівень завантаження бізнесу спостерігався був у місті Києві (24%), Сумській (32%), Черкаській (33%) та Кіровоградській (33%) областях [7].

Експортна спеціалізація регіонів України також зазнала трансформацій. За підсумками 2022 року частка експорту товарів і послуг у ВВП України (у фактичних цінах) скоротилась на 5,2 в.п. – до 35,5% проти 40,7% у 2021 році [16], а серед регіонів найбільших втрат експортного потенціалу (понад 50%) зазнали Донецька, Луганська, Херсонська, Миколаївська та Харківська області (рис. 3.2).

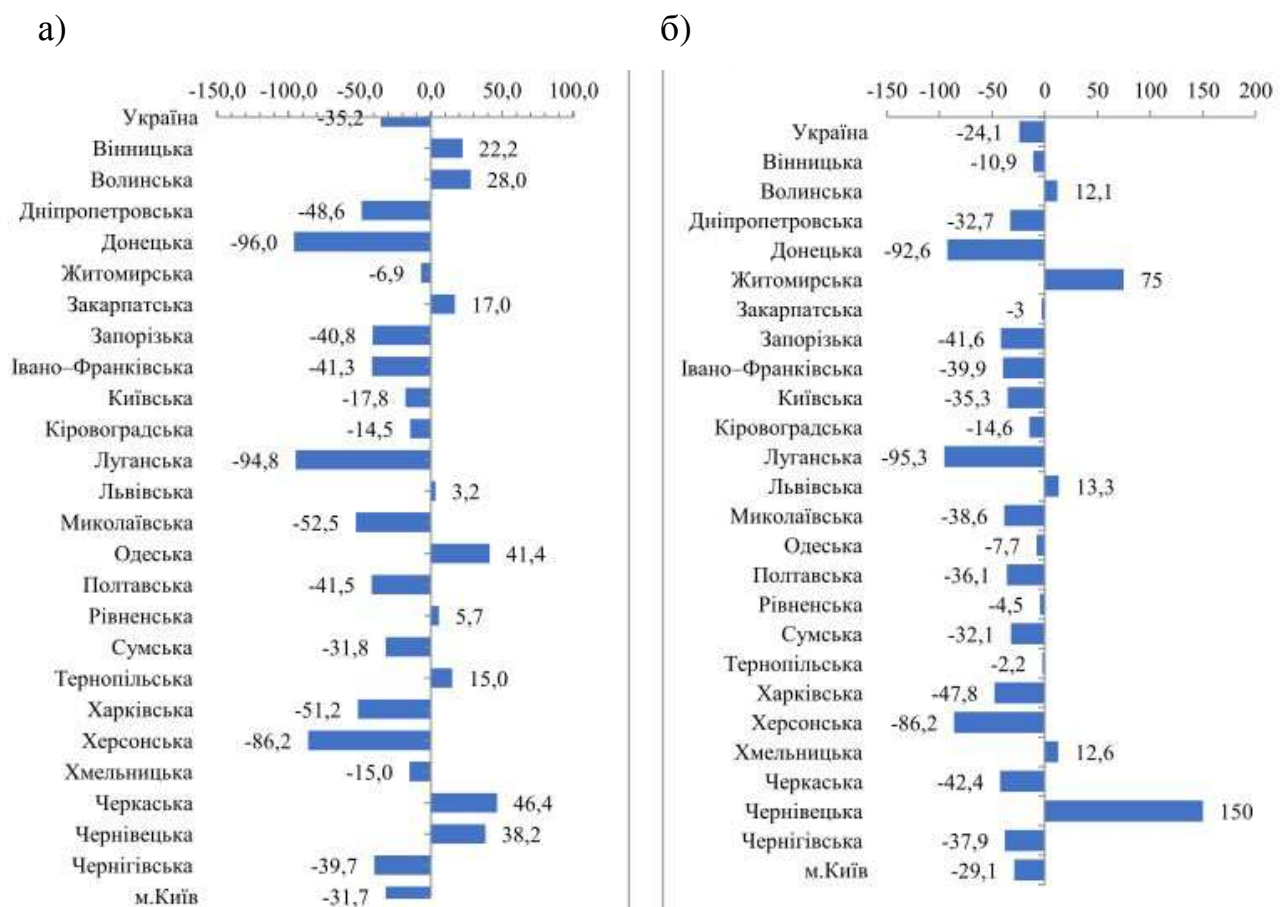

Рисунок 3.2 – Прирости товарного експорту (а) та імпорту (б) у 2022 році, %

Як бачимо з рисунку 3.2, товарний імпорт в Україну у 2022 році також скоротився (-24,1%). Приріст цього показника продемонстрували лише п'ять прикордонних регіонів, а найбільші втрати (понад 50%) продемонстрували знову Донецька, Луганська і Херсонська області.

Сьогодні існує низка проблем в організації та функціонуванні окремих загальнодержавних систем управління на регіональному рівні:

- Взаємодія з недержавним сектором, громадянським суспільством, населенням щодо забезпечення безпеки та стійкості, у т. ч. на рівні регіонів і територіальних громад, відбувається в дуже обмеженому форматі, відповідні стратегічні комунікації не мають сталого характеру;

- Доступ підприємств до державних і міжнародних програм фінансової підтримки бізнесу, до фінансування, що надається спеціальними інституціями (фондами) повоєнного відновлення є обмеженим та непрозорим;

- Об'єктивність процесів планування й визначення пріоритетів розвитку на рівні територіальних громад і регіонів часто є сумнівною, несистемною та недостатньо ефективною;

- Зниження рівня фінансової спроможності більшості територіальних громад: кількість територіальних громад, які потребують фінансової підтримки з державного бюджету збільшується, але обсяги міжбюджетних трансфертів, переданих з державного до місцевих бюджетів навпаки зменшуються (-67,4% у 2022 році порівняно з 2021 роком), як і рівень субвенцій (-36,3%);

- Державно-приватне партнерство у сфері забезпечення стійкості територіальних громад і регіонів є нерозвиненим через скептичне ставлення приватного сектору до можливостей ефективного співробітництва з місцевими органами влади, низький рівень довіри громадян до органів державної та місцевої влади, недостатній рівень обізнаності та поінформованості тощо [7; 53, с.352-361; 62].

Отже, основними факторами подальшого економічного розвитку більшості регіонів України стали революційні зміни, спричинені питаннями безпеки. Якщо попередні кризи впливали на економіку всієї країни приблизно однаково, то зараз спад є регіонально диференційованим і зумовлений в більшій мірі близькістю територій до лінії фронту. Можна констатувати, що війна з РФ стала наймасштабнішим викликом для розвитку економічної системи України та її регіонів за всю історію незалежності. Вочевидь події, що відбуваються сьогодні, матимуть вплив як у середньостроковій, так і в стратегічній перспективі.

3.2. Напрямки послаблення впливу війни на економіки регіонів

Усунення розглянутих у попередньому параграфі роботи ризиків і загроз ведення бізнесу в Україні неможливе без формування та послідовної реалізації «чіткої державної політики у всіх пріоритетних сферах суспільної життєдіяльності, яка дозволить запуснути механізми збереження економічного потенціалу та відновлення економік регіонів в умовах воєнного стану» [17, с.27].

Пріоритетними кроками для послаблення негативних соціально-економічних наслідків впливу війни на економіки регіонів, можуть стати:

- подальше сприяння переміщення бізнесу в регіони, у яких не ведуться військові дії;
- збереження політики зменшення адміністративного та податкового навантаження на бізнес;
- пошук нових можливостей для експорту-імпорту товарів на перспективні ринки (ЄС, країни Азії, Африки);
- запровадження політики податкових преференцій для підприємств, пріоритетом діяльності яких є відновлення чи реконструкція важливих об'єктів інфраструктури (зауважимо, що такі послаблення можуть наприклад здійснюватися щодо норм амортизації основних засобів, а також

оподаткування тільки тієї частини прибутку, яка спрямовується на капітальне інвестування – з метою недопущення незаконного виведення прибутків та відмивання коштів в офшорні зони;

- фінансова підтримка підприємств, що діють у регіоні, розширення державних та місцевих програм безвідсоткового кредитування національного бізнесу (кінцевий бенефіціарний власник має бути з України) на період дії військового стану;

- лібералізація трудових відносин на період військового стану, зокрема через затвердження офіційного порядку бронювання ключових співробітників підприємств від призову для збереження можливості функціонування підприємств

- розширення мережі індустріальних парків, які знаходяться на території безпечних регіонів.

Індустріальні парки можна вважати с особливими точками відновлення і зростання економік регіонів воєнний і післявоєнний періоди. Для місцевих громад перевагами розбудови індустріальних парків є збільшення доходів і добробуту місцевого населення, розвиток малого та середнього бізнесу регіону, зростання податкових надходжень до місцевих бюджетів.

Нині до Митного та Податкового Кодексів України уже внесені певні зміни, направлені на створення сприятливих умов для діяльності індустріальних парків [46; 47]. Подальші кроки в напрямку розвитку індустріальних парків, на думку аналітиків з Національного інституту стратегічних досліджень [59], мають бути пов'язані з реалізацією наступних ініціатив:

- прийняття Стратегії розвитку індустріальних парків до 2030 року [51];

- установлення пільг для індустріальних парків (звільнення від імпортного ПДВ та ввізного мита на обладнання за переліком кодів УКТЗЕД);

- звільнення від податку на прибуток на 10 років;
- уповноваження органів місцевого самоврядування надавати пільги за місцевими податками;
- визначення механізмів фінансування облаштування індустріальних парків та компенсації відсоткової ставки за кредитами на облаштування або здійснення господарської діяльності в їх межах;
- затвердження механізму використання вивільнених від оподаткування коштів для учасників індустріальних парків [49].

Протягом останніх чотирьох років кількість зареєстрованих індустріальних парків зростає. Так, у 2020 році було зареєстровано 3 нових парки, у 2021 році – 7, у 2022 році – 9, у 2023 році – 13. Як показано в таблиці Б.4 додатку Б, якщо у 2021 році ми мали лише 47 зареєстрованих індустріальних парків, то у 2023 році – вже 74.

На рис. 3.3 представлено розподіл діючих індустріальних парків в розрізі регіонів країни, а також їх розподіл за сферами власності. Як бачимо, понад половина парків (57,1%) знаходяться у комунальній власності місцевих громад, а 37,5% – у приватній власності.

Жодного індустріального парку станом на 2023 рік не має Кіровоградська область. Єдиний в області індустріальний парк («Олександрія») було виключено з реєстру 20.05.2022 року згідно Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.05.2022 № 408-р [57].

Рисунок 3.3 – Зареєстровані індустриальні парки в розрізі регіонів України станом на 2023 рік

Джерело: дані порталу Property Times [26]

Одним із головних чинників, які гальмують розвиток індустриальних парків та не дають змоги кількісних змін перерости у якісні, є недостатня, іноді повна відсутність фінансування та зовнішніх інвестицій. Звісно, ця проблема виникла не у 2022-2023 рр., проте через війну з РФ вона тільки загострилася. Так, станом на початок 2023 р. з 60 зареєстрованих парків лише 4 були такими, що побудовані та працюють. 23 парки не мали керуючої компанії, а 12 планувалося виключити з реєстру.

На початок 2022 року з бюджету України через установу Державний фонд розвитку регіонів планувалося виділити 400 млн. грн. на розвиток індустриальних парків. З врахуванням того, що протягом 10 попередніх років держава практично не надавала жодної фінансової підтримки, сума була безпрецедентною. Проте війна радикально змінила можливості держави та місцевих органів влади фінансувати такі проекти. Усі заплановані на розвиток парків кошти було спрямовано на військові потреби. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України №590 від 09.06.2021 р. [48] місцеві

органи влади можуть витрачати кошти лише на критичні та захищені статті, доки триває війна. В державному та місцевих бюджетах як 2022, так і 2023 року не передбачалося жодних коштів на підтримку індустриальних парків [26]. Проте, в державному бюджеті на 2024 рік на стимулювання створення індустриальних парків планується виділити суттєву суму – 1 млрд. грн. Ще по 3 млрд. грн. планується на державну підтримку реалізації інвестиційних проєктів із значними інвестиціями та на державну підтримку внутрішнього попиту на вітчизняні товари та послуги (стимулювання розвитку українського виробника). І на підтримку бізнесу через Фонд розвитку підприємництва (зокрема, через програму «Доступні кредити 5–7–9%») – 18 млрд. грн. [5].

За прогнозами урядових експертів та незалежних аналітиків, завдяки розвитку індустриальних парків Україна може отримати понад 2 млрд. дол.. США додаткових інвестицій. За 2023 рік кількість працюючих індустриальних парків подвоїлася [26], отже з врахуванням покращення ситуації з фінансуванням подальші перспективи їх розвитку можна вважати позитивними.

Забезпечення фінансової стійкості та розвитку регіонів в умовах війни потребують нових підходів до реалізації бюджетно-податкової та боргової політики. Крім того, на перший план виходить питання безпеки. Головним важелем розвитку виступає нагромаджений людський капітал, а отже для його збереження мають бути задіяні всі потенційні можливості. У зв'язку з цим, саме безпечне проживання населення на територіях регіонів незалежно від рівня зовнішніх загроз є тією умовою, на основі якої будуть вже ґрунтуватися та реалізовуватися усі подальші рішення щодо відновлення та соціально-економічного розвитку територій. Для цього регіони мають бути забезпеченими достатньою кількістю потужних засобів ППО та одночасно мати стовідсоткове забезпечення населення надійними бомбосховищами та іншими захисними спорудами-укриттями. Прикордонні області України, що межують з рф та Білоруссю, додатково мають мати надійний технологічний

оборонно-захисний бар'єр від будь-яких спроб порушення державного кордону. Друга умова стосується енергетичної безпеки кожного регіону, а третя передбачає створення у регіоні стратегічних запасів соціально значущих продуктів харчування та предметів першої необхідності [4].

Особлива увага при цьому має бути приділеною створенню умов для високоефективної й високо мотивованої праці представників інтелектуальних професій, у першу чергу, працівників наукоємних сфер виробництва, здатних створити інноваційні рішення та технології, новітні технологічні продукти та новації в різних сферах життєдіяльності людини (рис. 3.4).

Рисунок 3.4 – Можливості регіонального розвитку з урахуванням інформаційно-інноваційної та інтелектуальної складових

Реалізувати можливості інформаційно-інноваційної та інтелектуальної складових на практиці в Україні буде дуже складно через втрату за різних причин воєнного й економічного характеру значного числа найбільш перспективних та конкурентоспроможних молодих й талановитих фахівців.

Другий ключовий аспект – це покращення якості та прогресивність всіх рівнів освіти в країні, з фокусом на розвиток талантів у кожної дитини, підлітка та дорослої людини. Лише шляхом сприяння розвитку, а не пригнічення видатних особливостей, які часто є талантами, можливо виховати творчу, креативну та навіть інноваційну спрямованість у праці та житті.

Третій аспект безпосередньо пов'язаний з розвитком науки в країні та є одним з найважливіших у створенні можливостей для реалізації принципів смарт-спеціалізації в певних регіонах країни та розширення їхнього інноваційного та інтелектуального потенціалу. Основна увага повинна бути приділена розвитку наукової сфери в кожному регіоні з акцентом на провідні напрями світових наукових досліджень. Однак це буде викликом, оскільки протягом останніх тридцяти років наука в Україні фінансувалася переважно за залишковим принципом.

Останні роки в Україні були відзначені початковими кроками у напрямку інформаційно-інтелектуального розвитку, але на сьогоднішній день економіка країни все ще значно залежить від результатів промислового виробництва. У таких умовах відновлення промислового потенціалу стає надзвичайно важливим завданням для державних та регіональних органів влади, яке потрібно реалізувати на новому інформаційному та технологічному ґрунті. У сучасних умовах досягнення економічної ефективності можливе лише за умови прийняття управлінських рішень на основі детального аналізу всіх аспектів функціонування внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства, що включає великі масиви різноманітних даних. Тому для управління відновленими промисловими підприємствами доцільно використовувати сучасні інформаційно-

комунікаційні технології та процедури аналізу BigData. Це дозволить ефективно опрацьовувати всі зміни, враховувати потенційно позитивні та негативні тенденції.

На основі сформульованого вище виокремимо вектори розвитку регіонів країни, на які має бути зосереджено увагу в повоєнний період:

- відбудова житлово-комунальної та критичної інфраструктури на новітніх засадах та нормах безпеки;

- використання інновацій, сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та новітніх управлінських рішень в діяльності суб'єктів господарювання;

- цілеспрямоване стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу відповідно до регіональної спеціалізації, що склалася в Україні, що має стати умовою створення нових робочих місць, а отже скорочення рівня безробіття, та забезпечення основних потреб населення країни всіма необхідними групами товарів та послуг власного виробництва і високої якості;

- активізація процесів створення та запровадження інновацій у всі сфери життєдіяльності людини в регіоні, основою чого має стати зростання якості освіти на всіх її рівнях та інтенсивний розвиток науки;

- залучення інвестиційних коштів для розвитку регіональної економіки, для чого можуть бути використаними всі можливі механізми (у тому числі і залучення іноземних інвестицій, інвестицій вітчизняних підприємців та коштів населення через облігації);

- збереження та популяризація культурного фонду та спадщини на основі застосування новітніх технологій та інструментів діджиталізації;

- запровадження комплексних програм, спрямованих на вирішення хронічних екологічних проблем та проблем, пов'язаних з наслідками війни.

ВИСНОВКИ

Аналіз господарської діяльності та фінансових результатів надає інформаційну основу для прийняття різних управлінських та фінансових рішень, що спрямовані на вирішення проблемних питань бізнесу, а також напрямків подальшого розвитку. Завдання оцінки господарської діяльності підприємства включають аналіз фінансової звітності, визначення факторів, які впливають на фінансовий стан підприємства, оцінку конкурентоспроможності на ринку, аналіз ризиків, пов'язаних з діяльністю підприємства, і визначення стратегічних напрямків розвитку.

Сучасні підходи державного регулювання підприємницької діяльності включають широкий спектр інструментів та стратегій, спрямованих на підтримку та стимулювання підприємництва: 1) Створення сприятливого бізнес-середовища; 2) Фінансова підтримка; 3) Регулювання ринку праці; 4) Розвиток інновацій та технологій; 5) Податкова політика.

У другому розділі кваліфікаційної роботи виконано:

- аналіз зовнішнього макросередовища діяльності підприємств Кіровоградської області за останні кілька років;
- аналіз результатів господарської діяльності підприємств Кіровоградської області у довоєнний період (до 2021 року);
- економічне оцінювання наслідків війни для підприємств Кіровоградської області (2022-2023 рр.) у розрізі головних секторів економічної діяльності.

Дана оцінка структурним змінам в економічній системі країни за період 2018-2022 рр. Фінансові наслідки повномасштабної війни для підприємств країни були найгіршими для промислового сектору. Менших збитків зазнали виробництва, орієнтовані переважно на внутрішній споживчий ринок, зокрема галузь сільського господарства. Показники рентабельності діяльності погіршилися по усім ключовим секторам економічної діяльності.

Виявлено, що розвиток підприємств Кіровоградської області був нерівномірним у довоєнний період. Тенденції, характерні для країни, не завжди відображалися і в нашій області. Відсутність взаємозв'язку між основними макроекономічними показниками, обсягом капітальних інвестицій, фінансовим результатом операційної діяльності підприємств та обсягами реалізованої промислової продукції можна вважати своєрідним феноменом, який серйозно ускладнює можливості традиційних методів планування та прогнозування у цій сфері.

Дана економічна оцінка наслідків війни для Кіровоградської області в умовах значної обмеженості інформації. Предметом розгляду у відповідному параграфі кваліфікаційної роботи були кількість та динаміка економічно активних підприємств, фінансові результати до оподаткування підприємств, рівень рентабельності операційної діяльності, обсяги та динаміка освоєння капітальних інвестицій, обсяги експорту виробленої продукції.

У третьому розділі кваліфікаційної роботи визначено ключові економічні проблеми розвитку регіонів України в умовах війни з РФ. Проаналізовані тенденції зміщення економічної та інвестиційної активності підприємств на захід країни, окреслені позитивні та негативні явища цього процесу. Сформульовані проблеми організаційно-функціонального характеру регіонального державного управління: акцентовано увагу на взаємодії з недержавним бізнесовим сектором. Традиційні методи індикативного планування не можуть врахувати всі фактори невизначеності військового стану, тому обґрунтування майбутніх векторів розвитку на основі сценарного планування дозволить створити більш оптимальні умови реалізації потенційних можливостей подальшого розвитку.

Визначені та обґрунтовані пріоритетні кроки для послаблення негативних економічних наслідків впливу війни на регіони. Проаналізовано тенденції розвитку індустріальних парків як однієї з можливих детермінант забезпечення стійкого розвитку регіонів.

До пріоритетних векторів розвитку регіонів країни, на які має бути зосереджено увагу органів влади та керівництва підприємств пропонується віднести:

- 1) забезпечення відбудови житлово-комунальної та критичної інфраструктури на новітніх засадах та нормах безпеки;
- 2) широке використання інновацій, сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та новітніх управлінських рішень в діяльності суб'єктів господарювання;
- 3) цілеспрямоване стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу відповідно до регіональних спеціалізацій;
- 4) залучення інвестиційних коштів для розвитку регіональної економіки;
- 5) запровадження комплексних програм, спрямованих на вирішення хронічних екологічних проблем, пов'язаних з наслідками війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ангел Є. Інновації під час війни не на часі? Щомісячне опитування підприємств, травень 2023 р. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2023/TDF/NRES_Innovations_Anhel_22.05.2023.pdf
2. Баранова В.Г. Напрямки відновлення економіки регіонів України: точки зростання. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету: збірник наукових праць*. 2022. № 7 (296). С. 12–16.
3. Бердар М.М. Фінанси підприємств : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
4. Білик А.В., Бакалінська А.О., Мартінович П.Г. Вектори перспективного розвитку регіонів України в повоєнний період. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2022. №6. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2022-6-05-01/2022-6-05-01>
5. Бюджет - 2024: стимулювання і підтримка бізнесу. URL: <https://business.diia.gov.ua/en/cases/novini/budzet-2024-vidnovlenna-ta-stale-zrostanna-ekonomiki-odin-z-prioritetiv-nastupnogo-roku>
6. Варналій З.С., Кузнецова І.С. Державна регуляторна політика у сфері малого підприємництва. К.: Інститут економічного прогнозування, 2002. 104 с.
7. Виклики економічного розвитку регіонів України в умовах війни та повоєнного відновлення: науково-аналітична доповідь. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/e20230002.pdf>
8. Відповідальна поведінка бізнесу в часи війни в Україні: Програма розвитку ООН, 2023. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-10/undp-ua-zvit_vidpovidalna_povedinka_biznesu_v_chasy_viyny_v_ukraini_ukr.pdf
9. Війна та регіони України: як змінюється привабливість для підприємців – аналітика. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14970>

10. Габузь О.С. Управління фінансовим станом організації. Управління фінансовим станом організації. *Економіка і менеджмент культури*. 2013. №1. С. 69-74.
11. Гетьман О.О., Шаповал В.М. Економіка підприємства : Навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2010. 488 с.
12. Говорушко Т.А., Ситник І.П., Уграк О.М. Теоретичні аспекти впливу фінансових інструментів на ефективність діяльності підприємств. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. № 7/8. С. 93-97.
13. Гой І.В., Смелянська Т.П. Підприємництво : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2013. 368 с.
14. Головне управління статистики у Кіровоградській області. URL: <https://www.kr.ukrstat.gov.ua>
15. Гончарук А.Г. Формування механізму управління ефективністю підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами». Одеса, 2010. 37 с.
16. Державна служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
17. Економіка регіонів України в умовах війни: ризики та напрямки забезпечення стійкості : науково-аналітичне видання; за ред. І.З. Сторонянської. Львів, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». 2022. 70 с.
18. Економічний аналіз: підручник / Г.І. Кіндрацька та ін.; за ред. проф. А.Г. Загороднього. 3-тє вид. перероб. і доп. К. : Знання, 2008. 487 с.
19. За рік війни в більш безпечні регіони релоковано 800 підприємств, – Тетяна Бережна / Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a700c206-722a-4752-b5bb-78a1063ae9db&title=ZaRikViiniVBilsh>
20. Загальна сума прямих збитків інфраструктури зросла до \$114.5 млрд. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-zroslo-do-114-5-mlrd/>

21. Задорожня Л.М. Роль соціального підприємництва в інвестиційному розвитку регіону. *Науковий вісник Львівської академії. Серія: Економіка, менеджмент та право*. 2022. Вип. 6. С. 45-51.
22. Захарченко В.І. Економіка підприємства. Практикум. К.: Видавництво "Центр навчальної літератури", 2012. 144 с.
23. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії московії України за рік від початку повномасштабного вторгнення: офіційний сайт Київської школи економіки. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf
24. Зубко Т.Л., Новікова Н.М. Система показників оцінки ефективності стратегічних рішень підприємства. *Економіка, фінанси, право*. 2017. № 5/1. С.12-17.
25. Зубовський В.М. Економіка підприємства: Підручник. К.: «Знання-Прес», 2014. 526 с.
26. Індустріальні парки: підсумки 2023 року. URL: https://propertytimes.com.ua/industrialnaya_nedvizhemost/industrialni_parki_pidsutki_2023_roku
27. Іщук С.О., Созанський Л.Й. Оцінка економічної спеціалізації регіонів України у контексті світових трендів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2019. Вип. 4. С. 24-31
28. Касьяненко Л.М. Економічна теорія: навч. посіб. К. : Цул, 2015. 224 с.
29. Коваленко О.В., Ященко Л.О. Оцінка регіональної продовольчої безпеки України на засадах сталого розвитку. *Продовольчі ресурси*. 2022. Т. 10. №18. С. 228-236.
30. Колісніченко П.Т. Напрями удосконалення державного регулювання підприємницької діяльності. *Наука й економіка*. 2010. №2. С.13-16.
31. Костюк В.О. Техніко-економічний аналіз діяльності підприємств міського господарства : навч. посіб.; [3-тє вид, перероб. і доп.]. Х. : ХНАМГ, 2006. 223 с.

32. Крамаренко Г.О., Чорна О.Є. Фінансовий менеджмент : підручник. К. : Центр учбової літератури, 2009. 520 с.
33. Литвин Б.М., Стельмах Б.М. Фінансовий аналіз: навч. посіб. К. : «Хай Тек Прес», 2008. 336 с.
34. Майорова Т.С., Крук В.В., Шевчук Я.В. Капітальні інвестиції: сутність та проблеми реалізації в кризових умовах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 21. С. 12-16.
35. МакКензі В. Використання та інтерпретація фінансової звітності. Пер. з англ.; за наук. ред. А.В. Григораш. Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2006. 528 с.
36. Михайленко Д.Г., Павловська І.Г., Шавлак М.А., Єремєєв О.В. Теоретичні аспекти формування механізму інноваційного розвитку регіонів України. *Бізнес Інформ*. 2022. №8. С. 117-126.
37. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>
38. Ніколаєва С.П. Сутність, прийоми та методи аналізу фінансового стану підприємств. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2011. Вип. 20, ч. 1. С. 317-324.
39. Огляд непрямих втрат від війни в сільському господарстві України. Другий випуск, 10 листопада, 2022. URL: <https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/lossesreportissue2ua-2.pdf>
40. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства: монографія / М.О. Кизим, В.А. Забродський, В.А. Зінченко, Ю.С. Колчак. Х. : Видавничий дім «ІНЖЕК», 2003. 144 с.
41. Паспорт Кіровоградської області станом на 01.01.2022 року: Кіровоградська обласна державна адміністрація URL: <https://www.kr-admin.gov.ua/Reference/2203211.pdf>

42. Пастушенко П.П., Обиход Г.О., Хвесик Ю.М. Безпекові орієнтири сталого соціо-еколого-економічного розвитку: регіональний аспект. *Соціальний калейдоскоп*. 2022. Т. 2, Вип. 1-2. С. 102-112.

43. Поліщук Н.В. Науково-методичні засади результативності функціонування сучасних економічних систем: автореф. дис. ... доктора екон. наук: спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Вінницький національний аграрний університет, 2011. 36 с.

44. Пріоритети забезпечення стійкості промисловості й аграрного сектору економіки України в умовах повномасштабної війни : аналіт. доп.; за ред. Я.А. Жаліла. Київ : НІСД, 2023. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.04>

45. Про внесення змін до Постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 та від 14 липня 2021 р. № 723 : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2022 р. № 916. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/916-2022-%D0%BF#Text>

46. Про внесення зміни до статті 287 Митного кодексу України щодо створення сприятливих умов для діяльності індустриальних парків в Україні: Закон України від 21.06.2022 № 2331-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2331-20#Text>

47. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо створення сприятливих умов для діяльності індустриальних парків в Україні: Закон України від 21.06.2022. № 2330-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2330-20#Text>

48. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України №590 від 09.06.2021 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#Text>

49. Про затвердження Порядку використання учасником індустриального (промислового) парку вивільнених від оподаткування коштів на розвиток його діяльності в межах індустриального (промислового) парку: Постанова КМУ від 30.09.2022 № 1095. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro->

zatverdzhennia-poriadku-vykorystannia-uchasnykom-industrialnoho-promyslovoho-s1095-300922

50. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України 2115-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text>

51. Про схвалення Стратегії розвитку індустріальних парків на 2023–2030 роки: Розпорядження КМУ від 24.02.2023 № 176-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176-2023-%D1%80#Text>

52. Проблеми і перспективи економічного розвитку в умовах модернізаційних процесів в Україні та світі : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., 12 груд. 2023 р., м. Кропивницький / Центральноукраїн. нац. техн. ун-т, каф. економіки, підприємництва та готельно-ресторанної справи; [редкол. : А.А. Тихий, В.В. Зайченко та ін.]. В 2х частинах. Ч.1. Кропивницький : РВЛ ЦНТУ, 2023. 203 с.

53. Резнікова О.О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с.

54. Результати діяльності металургійної галузі України за 12 місяців 2022 р. URL: <https://www.ukrmetprom.org/rezultati-diyalnosti-metalurgiynoi-14/>

55. Рибчак В.І. Сучасні підходи до регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету : серія: Економіка*. 2013. Вип. 1 (38). С. 249–251.

56. Річний звіт Антимонопольного комітету України за 2020 рік. URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/605/4a0/e26/6054a0e268fc0702551413.pdf>

57. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.05.2022 № 408-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/408-2022-%D1%80#Text>

58. Серединська В.М., Загородна О.М., Федорович Р.В. Економічний аналіз : навч. посіб. Тернопіль : Видавництво Астон, 2010. 624 с.

59. Собкевич О.В. Огляд заходів підтримки промисловості України під час повномасштабної війни. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-12/ke_prompidtrimka_oglyad_11_2023_18122023_0.pdf

60. Танцюра М.Ю., Джапарова Л.Р., Чебикін С.С. Роль фінансового стану в системі аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. № 227. С. 78-80.

61. Тимків С.М. Капітальні інвестиції та їх вплив на економічний розвиток регіонів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Вип. 4. С. 65-69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2015_4_16

62. Трансформації у фінансуванні корпоративного бізнесу в умовах нестабільності : наукова доповідь / за ред. В.В. Зимовця. Київ: НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2023. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/Transformatsii-u-finansuvanni-korporativnoho-biznesu.pdf>

63. Феценко О.П. Розрахунок показників фінансового стану господарських товариств з урахуванням нових форм фінансової звітності. *Бізнес Інформ*. 2015. №2. С. 229–236.

64. Фінанси підприємств : Підручник / А.М. Поддєрьогін та ін.; Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. 7-ме вид., без змін. К. : КНЕУ, 2008. 552 с.

65. Фінанси підприємств України під час війни та завдання їх повоєнного відновлення : наукова доповідь / за ред. В.В. Зимовця. Київ: НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2023. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/8/Finansy-pidpriyemstv-Ukrainy-pid-chas-vijny.pdf>

66. Ханін С. Стан та повоєнне відновлення економіки України із урахуванням інтелектуально-інноваційних детермінант розвитку регіонів. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2022. № 4 (32). С. 226–232.

67. Хом'як Р.Л. Бухгалтерських облік в Україні : навч. Посібник. 2-ге вид., доповнено і перероблено. Львів : НУ «Львівська політехніка», Інтелект –«Захід», 2003. 820 с.

68. Чернишев В.Г., Окара Д.В., Ковальова І.Л. Аналіз стану капітальних інвестицій в економіку регіонів України. *Ефективна економіка*. 2020. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2020/68.pdf

69. Чорна Л.О. Прибуток як інтегральний показник господарської діяльності підприємства. *Ефективна економіка*. 2013. №1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1997>

70. Чорний Р.С., Чорна Н.П., Павлов К.В., Коваль М.О. Теоретичні підходи до ролі «зайнятості» як чинника розвитку регіону. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Економічні науки. 2022. №3. С. 29-35.

71. Швець Н.В. Регіональний інноваційний розвиток на засадах смартспеціалізації: типологія смартпріоритетів. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. №1. С. 90-102.

72. Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення – серпень 2022. URL: <https://iceg.com.ua/wp-content/uploads/2022/09/SHvidka-otsinka.pdf>

73. Business regulation: understanding business perceptions and behaviour. BEIS Research Paper Number 024, BEIS, London. 2019. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/business-regulation-understanding-business-perceptions-and-behaviour>

74. Mallet et al. Understanding the firm-level effects of regulation on the growth of small and medium-sized enterprises: BEIS Research Paper Number 10, BEIS, London. 2018.

ДОДАТКИ

Таблиця А.1 – Характеристика основних методів фінансового аналізу

Назва методу	Характеристика
Балансовий	Визначення одного показника через інші
Групування	При аналізі економічних явищ для вивчення структури, типів, взаємозв'язку
Відносних величин	Для порівняння
Середніх величин	Для узагальнення інформації
Медіанних, модальних величин	Для визначення типових показників
Елімінування, інтегральний, логарифмічний, пропорційного ділення	Для виявлення кількісного впливу зміни факторів на зміну результативного показника
Індексний	Для виявлення динаміки різних показників в просторі й часі
Рядів динаміки	Для визначення показників розвитку
Нарощування, дисконтування	Для визначення вартості грошей за часом
Дисперсійний аналіз	Для визначення зв'язку між показниками, кількісного оцінювання параметрів ризику
Кореляційний аналіз	Для визначення залежності між показниками в малому та середньому і лише в масі
Регресійний аналіз	Для відображення взаємозалежності між факторами
Коваріаційний аналіз	Для визначення залежності, середньої від якісної, кількісних факторів
Методи оптимізації	Для знаходження оптимального рішення за певним критерієм
Теорія ігор	Для знаходження оптимальної стратегії в ситуації ігрового характеру
Теорія масового обслуговування	Для побудови оптимального розкладу і чергування
Теорія графів	Метод програмно-цільового планування

Додаток Б

Таблиця Б.1 – Завдана шкода і збитки по областях України станом на 1 червня 2022 року (млн. дол. США)

Область	Шкода	Збитки	Загальні втрати	Частка від загалу (%)
Черкаська	-	6.7	6.7	1.98
Чернігівська	9.8	0.2	10.0	2.95
Чернівецька	-	5.1	5.1	1.51
Дніпропетровська	3.4	17.1	20.5	6.05
Донецька	21.8	23.6	45.4	13.40
Івано-Франківська	-	7.8	7.8	2.30
Харківська	11.1	15.3	26.4	7.79
Херсонська	0.2	5.8	6.0	1.77
Хмельницька	-	7.1	7.1	2.10
Кіровоградська	-	5.2	5.2	1.53
м. Київ	1.5	17.0	18.5	5.46
Київська	14.0	10.5	24.5	7.23
Луганська	6.4	13.1	19.5	5.76
Львівська	-	14.3	14.3	4.22
Миколаївська	5.5	6.4	11.9	3.51
Одеська	0.0	13.6	13.6	4.01
Полтавська	0.8	7.8	8.6	2.54
Рівненська	-	6.6	6.6	1.95
Сумська	5.2	6.0	11.2	3.31
Тернопільська	-	5.9	5.9	1.74
Вінницька	-	8.7	8.7	2.57
Волинська	-	5.9	5.9	1.74
Закарпатська	0.0	7.2	7.2	2.13
Запорізька	17.5	11.3	28.8	8.50
Житомирська	1.1	6.8	7.9	2.33
По всій країні (без конкретного регіону)	-	-	-	-
Загальні втрати	98.3	240.5	338.8	100.0

Продовження додатку Б

Таблиця Б.2 – Потреби на відновлення та реконструкцію будівель по областях України станом на 1 червня 2022 року (млн. дол. США)

Область	Нагальні / короткострокові потреби	Середньострокові та довгострокові потреби	Загальні потреби
Черкаська	6.6	-	6.6
Чернігівська	6.7	19.7	26.4
Чернівецька	3.0	-	3.0
Дніпропетровська	15.9	6.3	22.1
Донецька	119.6	30.2	149.8
Івано-Франківська	2.7	-	2.7
Харківська	14.6	22.2	36.8
Херсонська	6.7	0.5	7.2
Хмельницька	2.8	-	2.8
Кіровоградська	6.7	-	6.7
м. Київ	8.9	2.9	11.8
Київська	10.1	25.8	35.9
Луганська	202.2	12.8	215.0
Львівська	8.4	-	8.4
Миколаївська	8.4	10.5	18.9
Одеська	9.0	0.0	9.0
Полтавська	6.6	1.5	8.1
Рівненська	4.0	-	4.0
Сумська	5.5	10.3	15.9
Тернопільська	2.7	-	2.7
Вінницька	2.8	-	2.8
Волинська	2.7	-	-
Закарпатська	2.9	0.0	2.9
Запорізька	-	33.8	114.6
Житомирська	2.8	2.1	4.9
По всій країні (без конкретного регіону)	-	-	-
Всього	542.9	178.7	721.6

Продовження додатку Б

Таблиця Б.3 – Рентабельність операційної та всієї діяльності підприємств Кіровоградської області за видами економічної діяльності за 2022 рік

	Код за КВЕД-2010	Рівень рентабельності (збитковості) операційної діяльності підприємств	Рівень рентабельності (збитковості) всієї діяльності підприємств
Усього		13,0	9,7
сільське, лісове та рибне господарство	A	30,4	26,0
промисловість	B+C+D+E	2,6	-0,4
будівництво	F	1,5	2,4
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	35,7	23,4
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	7,3	2,9
тимчасове розміщування й організація харчування	I	-1,9	-2,3
інформація та телекомунікації	J	22,5	15,4
фінансова та страхова діяльність	K	33,6	-25,9
операції з нерухомим майном	L	-7,3	-6,0
професійна, наукова та технічна діяльність	M	6,6	36,9
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N	-10,8	1,4
освіта	P	13,3	4,8
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Q	4,3	8,4
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	R	-4,0	-4,9
надання інших видів послуг	S	1,8	0,3

Таблиця Б.4 – Динаміка кількості зареєстрованих індустриальних парків в розрізі регіонів України, 2021-2023 рр.

	2021	2022	2023
Україна	47	60	74
Вінницька	3	3	4
Волинська	1	2	2
Дніпропетровська	3	3	4
Донецька	3	3	3
Житомирська	2	3	3
Закарпатська	1	2	5
Запорізька	0	0	0
Івано-Франківська	1	2	3
Київська	9	11	11
Кіровоградська	1	0	0
Луганська	1	1	1
Львівська	7	11	13
Миколаївська	1	1	1
Одеська	2	2	3
Полтавська	1	1	1
Рівненська	1	2	3
Сумська	3	3	3
Тернопільська	2	3	3
Харківська	0	0	0
Херсонська	0	0	0
Хмельницька	2	2	4
Черкаська	1	1	1
Чернівецька	1	3	4
Чернігівська	0	0	1
м. Київ	1	1	1